

Yeşevî'nin Fakr-nâmesi

| YAZAR |
PROF. DR. KEMAL ERASLAN

Yesevî'nin Fakr-nâmesi

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No: 32

Baskı Tarihi: Nisan 2016

©Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanlığı

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuğuoğlu Sokak No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09
www.ayu.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

Eraslan, Kemal

Yesevî'nin Fakr-nâmesi / yazar: Kemal
Eraslan. – Ankara : Hoca Ahmet Yesevi
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016

96 s.; 16x24 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi
Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi inceleme-
araştırma dizisi; yayın no: 32)

ISBN: 978-9944-237-38-3

1.Ahmed Yesevi, Hoca, 1093-1166. 2.Fakr-nâme
– İnceleme 3.Tasavvuf edebiyatı
297.78

Yazar
Prof. Dr. Kemal Eraslan

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Necdet Tosun

Yayın Koordinatörü
Halil Ulusoy

Minyatür
Ömür Koç
Cihangir Aşurov

Tasarım & Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Tel: 0312 472 37 73-74
www.sfn.com.tr

Takriz / Prof. Dr. Musa Yıldız.....	4
Takdim / Prof. Dr. Necdet Tosun.....	6
Giriş.....	9
Fakr.....	11
Fakîr.....	12
Fakr-nâme.....	13
Dil Hususiyetleri, Ses Hususiyetleri.....	21
A- Ses Hususiyetleri.....	21
B- Şekil Hususiyetleri.....	26
C- Sentaks Hususiyetleri.....	34
Yesevînin Fakr-nâmesi (Metin).....	36
Yesevînin Fakr-nâmesi (Tercüme).....	48
Notlar.....	59
Kısaltmalar ve Bibliyografya.....	69
Fakr-nâme Tıpkı Basım.....	73

takriz

Türkler arasında İslamiyet'in ve tasavvufun yaygınlaşmasına öncülük eden Ahmed Yesevî, Türkçe yazdığı Hikmetlerle İslamiyet'in Türkler arasında hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamanın yanı sıra tasavvuftaki incelikleri, tarikât adabını, usulünü, erkânını *Fakr-nâme* adlı eserinde ele almıştır.

Fakr-nâme, *Dîvân-ı Hikmet*'in bir bakıma mukaddimesi özelliğini taşımaktadır. Muhteva itibariyle; tarikât adabını, usulünü, erkânını, kâmil bir şeyhin, bir dervişin vasıflarını, tasavvuftaki "Dört Kapı Kırk Makam"ı temsil eder. Ahmet Yesevî, yolunun erkânını "Kırk Makam" esasına göre düzenleyen ilk Türk sûfisidir. Kendisini takip eden pek çok Türk sûfisinde de "Dört Kapı" sisteminin var olduğunu görmekteyiz. Bu Dört Kapı "Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikât" kapılarıdır. Her kapının

| PROF. DR. |

MUSA YILDIZ

Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

da on makamı vardır. Bu düşünce ilk önce Ahmet Yesevî tarafından “Fakr-nâme”de dile getirilmiştir. İnancı dört bölüme ayırarak öğrenme kolaylığı sağlamak hedeflenmiştir. Fakr-nâme geleneği, Ebu’l-Hasan Harakanî ile başlamış, Ahmed Yesevi ve Âşık Paşa ile devam etmiştir. Yunus Emre tarafından da aynı şekilde dile getirilen “Dört Kapı Kırk Makam” anlayışı Türk İslâm tasavvufunun temel anlayışını oluşturmuştur.

UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı anısına Mütevelli Heyet Başkanlığımız tarafından hazırlanan Hoca Ahmed Yesevî’nin Divân-ı Hikmet’inden sonra Fakr-nâme kitabının da basılması bu değerli büyüğümüzün daha çok tanıtılması adına güzel bir hizmet olacaktır. Kitapta emeği geçen Prof. Dr. Kemal Eraslan’a, Prof. Dr. Necdet Tosun’a şahsım ve üniversitem adına en kalbî şükranlarımı sunarım.

takdim

“**F**akr” kelimesinin lügat anlamı “fakirlik ve muhtaç olmak” ise de, tasavvuf kültürü ve edebiyatında “dervişlik, sûfilik, zâhidlik, Allah’a muhtaç olduğunun farkında olmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu durumda **Fakr-nâme**’yi “Dervişlik Kitabı” diye tercüme etmek mümkündür.

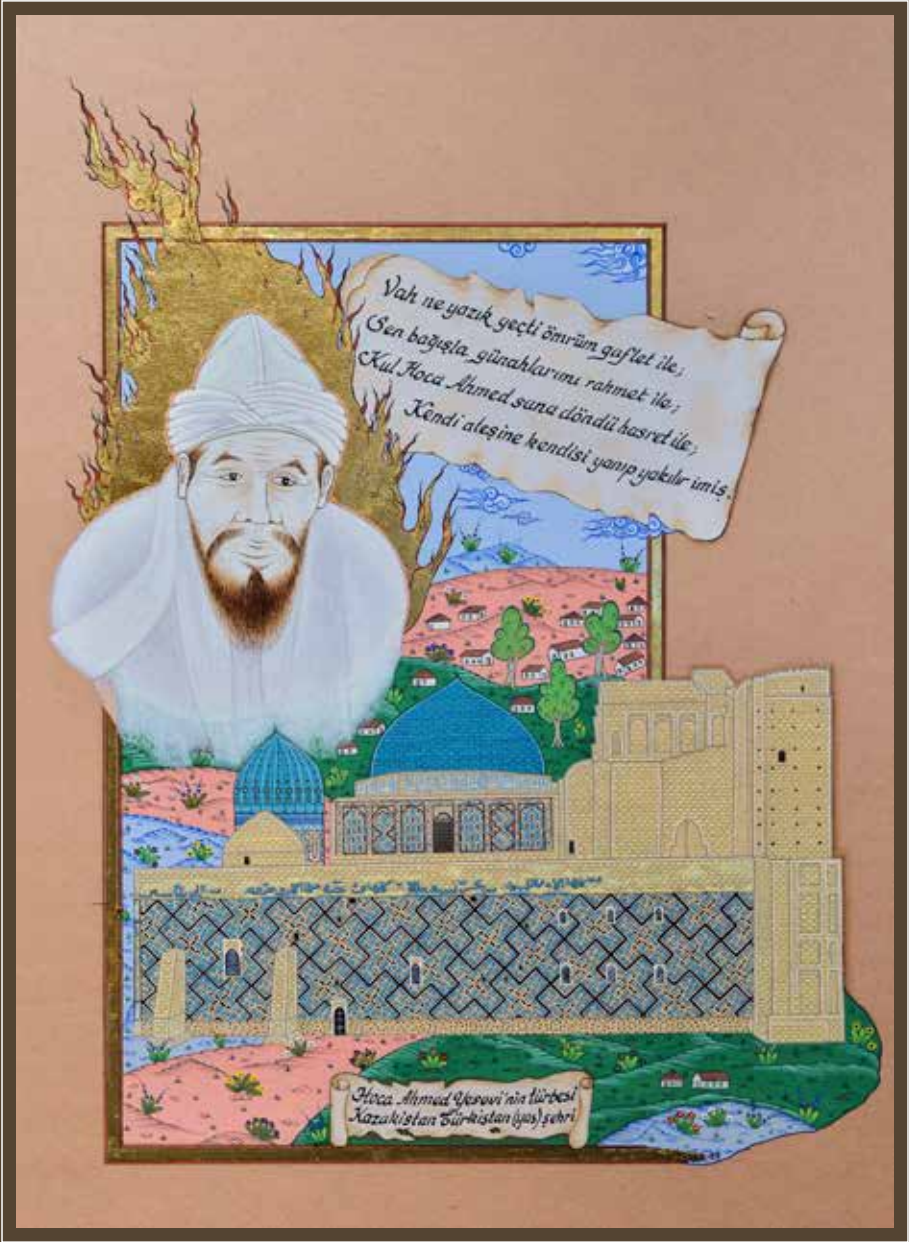
Orta Asya tasavvuf literatüründe Hz. Peygamber’e nisbet edilen “el-Fakru fahrî” yani “fakirliğimle (zâhidliğimle) övünürüm” sözü ile “el-fakru sevâdü’l-vechi fi’-d-dâreyn” yani “fakirlik, iki cihanda yüz karasıdır” sözleri arasındaki çelişkiyi gidermek için birçok yorumlar yapılmış, mesela ikinci cümle: “Fakirlik (dervişlik), iki cihanda yüzün üzerindeki siyah ben yani güzelliği artıran noktadır” şeklinde tercüme edilerek iki cümlenin uyumlu olduğu anlatılmak istenmiştir.

Dervişin manevî yolda ilerleyebilmesi için kötü ahlaktan sıyrılıp güzel ahlak ile donanması gerektiğini ifade eden tasavvuf ehli, bu yolda aşılması gereken bazı mertebeleri ve makamları sıralama ihtiyacı duymuşlardır. Abdullah Ensârî Herevî’nin **Menâzilü’s-sâirîn** (dervişlerin manevî yoldaki konaklama yerleri, mertebeleri) ve Necmeddin Kübrâ’nın **Usûlü aşere** (on temel prensip, on makam) isimli eserleri gibi Hoca Ahmed Yesevî’ye nisbet edilen **Fakr-nâme** de dervişin uyması gereken kurallar ile aşması gereken makamlara dâir mühim bir eserdir.

Fakr-nâme'nin içindeki konular, Hoca Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet isimli Türkçe eseri ve Risâle der Makâmât-ı Erbaîn isimli Farsça eserindeki konular ile büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ahmed Yesevî'nin müridi Sûfî Muhammed Dânişmend'in Mir'âtü'l-kulûb isimli eserindeki birçok cümle ve paragrafı, Fakr-nâme'de bulmak mümkündür. Bu durum, bizzat Ahmed Yesevî tarafından yazılmasa bile, Fark-nâme'nin içerik yönünden tamamen onun fikirlerinden ibaret olduğunu, bu sebeple Ahmed Yesevî'ye ait kabul edilebileceğini göstermektedir.

Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan Fakr-nâme'nin Taşkent, Duşanbe ve Almatı kütüphanelerinde bazı mecmualar içinde yazma nüshaları bulunmaktadır. Ayrıca Dîvân-ı Hikmet'in bazı taş baskı nüshalarının başında Arap harfli olarak yayınlanmıştır. Eser Prof. Dr. Kemal Eraslan tarafından 1977 yılında yeni harflere çevrilerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nin 22. sayısında uzunca bir makale hâlinde yayınlanmıştı (s. 45-120). Bu mühim eserin, bir dergi içinde kalmayıp geniş kitlelere ulaşmasının gerekli olduğunu düşünen Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Fakr-nâme'nin müstakil bir kitap şeklinde yayınlanmasına karar vermiş, Kemal Eraslan beyin de yoğun çalışması ile eser 39 sene sonra tekrar okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Emeği geçenleri tebrik eder, kitabın hayırlı olmasını dilerim.

Minyatür: Ömür Koç,
"Ahmet Yesevi ve Türbesi"

Giriş

Yayınlanmış olduğumuz *Fakr-nâme* mukaddimesi veya risalesi, *Dîvân-i Hikmet*'in Taşkend ve bazı Kazan baskılarında yer almaktadır (bk. *Hikmet-i hazret-i sulţānu' l-'arifin Hâce Ahmed b. İbrāhīm b. Maḥmūd b. İftihār-i Yesevî**, Taşkend 1312, s. 2-15; *Dîvân-i Hikmet-i sultānu' l-'arifin Hâce Ahmed b. İbrāhīm b. Maḥmūd İftihār-i Yesevî*, (Üçüncü mertebe), Kazan 1311/1896, s. 3-17; *Dîvân-i Hikmet, Gavşu' l-vāşulîn sultānu' l-'arifin Hâce Ahmed-i Yesevî Hikmetleri*, Kazan 1901, s. 121-129). *Fakr-nâme* müstakil bir risaleden ziyade *Dîvân-i Hikmet*'in mensur bir mukaddimesi durumunda olup “*Ammā bilgil kim bu risāle-i kutbu' l-aḳṭāb ve server-i meşāyih, sultānu' l-evliyā ve burhānu' l-etḳiyā ferzend-i ḥān-i Hazret-i sultānu' l-enbiyā şalla'allu 'aleyhi ve sellem hazret-i sultān Hâce Ahmed-i Yesevî andağ aytıpdurlar kim...*” Sözleri ile başlamaktadır. 1901 tarihli Kazan baskısında ise *Fakr-nâme* “*Hāzihî risāle-i Hâce Ahmed-i Yesevî rahmetu' llahi ta' ālā 'aleyhi*” başlığını taşımaktadır (bk. s. 121).

Fakr-nâme'nin gördüğümüz *Dîvân-i Hikmet* yazmalarının hiçbirinde yer almayışı (bilinen yazmalar için bk. F.Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (İkinci basım), Ankara 1966, s.102, not: 4) bu mukaddime veya risalenin Yesevî tarafından kaleme alınmadığını, daha sonra *Dîvân-i Hikmet*'i tertip edenler tarafından yazılıp baskıya dâhil edildiğini göstermektedir. F.Köprülü, sülûk âdâbına ait bu risalenin, Hazîni'nin *Cevābirü' l-ebrār min emvāci' l-bihār* (yegâne yazması için bk. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe yazmalar, no: 3893) adlı eserinden çıkarıldığını ileri sürmektedir (bk. Aynı

* İftihār'dan önceki (b.) fazla olmalıdır.

eser, s.103, not: 5). Yaptığımız karşılaştırmada *Fakr-nâme*'nin adı geçen eserle muhteva yönünden benzerlik gösterdiğini, ancak tertip yönünden tamamen ayrıldığını tespit ettik (Hazinî'nin eseri hakkında fazla bilgi için bk. F.Köprülü, aynı eser, umumî indeks, s.322-323). Esasen aynı duruma *Dîvân-ı Hikmet*'te de rastlamaktayız. Gerek yazma, gerekse basma *Dîvân-ı Hikmet* nüshalarında yer alan hikmetlerin bir kısmının Yesevî'ye âit olmadığı bilinmektedir. Aynı tarzda olan bu manzumeler ya Yesevî dervişleri tarafından yazılıp şeyhin mahlası ile *Dîvân-ı Hikmet* nüshalarına dâhil edilmişlerdir, yahut da "Ahmed" adlı başka bir hikmet şairi tarafından yazılan manzumeler Yesevî'nin dillerde dolaşan manzumeleri ile *Dîvân-ı Hikmet* adı altında birleştirilmiştir (bu husûs için bk. F.Köprülü, aynı eser, s.105).

İsminden de anlaşılacağı gibi fakr'ı, sülûk âdâb ve erkânını konu alan bu mukaddime veya risale Taşkend baskısında on dört sahife kadardır. Biz, hikmet geleneğinin hüküm sürdüğü sahayı göz önüne alarak metin tertibinde Taşkend baskısını esas aldık ve gerektiğinde Kazan baskıları ile tamamladık. Kazan baskılarından dâhil ettiğimiz kısımları () içinde, baskılarda yer almayıp ilâvesinde gerekli gördüğümüz kısımları da [] içinde gösterdik. Kazan baskılarındaki farklar muhteva ile ilgili olmayıp, imlâ, ses ve şekil yönündendir ki bunları da normal karşılamak gerekir.

Fakr-nâme'nin Millet Ktp. Şer'îye 1017 numarada kayıtlı bir yazması ise, bu baskılardan birinden yer yer Türkiye Türkçesi'ne çevrilerek ve bazı atlamalarla kopya edilmiştir. Çok muahhar olan, belki de Ali Emîrî tarafından istinsah edilen bu nüshadan belirttiğimiz sebebiyle metnin tertibinde faydalanmak mümkün olmadı.

Fakr

Tasavvufun önemli umdelerinden biri olan fakr kelimesi hakkında *Kamus Tercümesi*'nde şu kayıt bulunmaktadır: “الفقر El-fakr, yoksulluk manâsındadır, gnâ mukabilidir. Fakr, masdar-ı metrûk olup isim olarak müstâ-meldir.” Sofiye ıstılahatında fakr, mevhum olan varlıktan kurtulmak, fenâ fi'llâh'a mazhar olmak yerinde kullanılan bir tabirdir (bk. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, İstanbul 1946, s. 585). Fakr hakkında Gölpınarlı ise şunları yazmaktadır: “*Tasavvufta fakr, bildiğimiz yoksulluk değildir, mânevî yokluktur. Mevhum ve nazari olan varlığı terkedip, e'âl, sıfat ve zâtını Hak'ta fâni kılan kimse hakiki fakr'a erişmiş ve "fakr tamamlanınca Allah kalır."* Meâlindeki *فاذا تم الفقر فهو الله* hadisi mucibince *fahredilecek fakr'a erişmiş olur. Böyle olan adamın isterse sayısız malı, mülkü olsun, hiçbirine gönül bağlamayacağı ve tasavvufî tabiriyle malına kul olmayıp, malı kendisine kul edeceği için hiç zararı yoktur* (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, Kaygusuz-Vizeli Alâeddin, İstanbul 1932, s. 132).”

Tasavvufta fakr'ın önemli bir yer tutması bilhassa *الفقر فخرى* “Fakr benim iftiharımdır.” Mevzu hadisine dayanmaktadır. Risalemizde de bu husûsa temas edilmiş ve meşayihün fakr hakkındaki görüşleri şöylece belirtilmiştir: “*Fakr, Hâk Ta' âlânınğ bâğ-i vaşludın dirahtı turur. Ol dirahtnıñ butağı 'aql turur, rişesi hidâyet turur, meyvesi, hayr u şehâvet turur, sâyesi kânâ' at turur, anıñ büyi şevk turur. Anıñ bergi her kimge tegdi, 'amel-i şâlih hâsil kıldı. Ve her kim meyvesidin yedi, hayât-i cavidâne taptı. Ve eger büyi her kimge yetse, mest ü hayrân bolğay. Ve eger sâyesinde orun alsa, âfitâb-i hakikat aña tüşkey.*” (s.14)

Fakîr

Kamus Tercümesi'nde fakîr kelimesi şu şekilde yer almaktadır: “... *El-fakîr, fakr u fakke sahibi kişiye denir. Cem'i fukarâ gelir, müennesi fakire ve cem'i fekâ'ir'dir. Mâlum ola ki fakrın mikdar-i derecesi hemen iyâline kifâyet eyleyecek kadar nesnesi olmaktan ibarettir. Bazı nüshada iyâline idare edecek nesneye iktidarı olmamak demek olur. Zahiren bu müreccahtır. Ehl-i arabîyye fakîr ile miskîn beyinlerini fark ederler ki fakîr şol kimsedir ki sedd-i ramak edecek kût ve gıdâ bulur ola ve miskîn asla bir nesnesi olmaya. Ve inde'l-ba'z fakîr, muhtaç ve gedâ ve miskîn ve zelîl ve hakîre denir. Zillet ve hakareti gerek fakr u fakke sebebiyle ve gerek ahval-i sâire sebebiyle olsun. İmam Şâfi'î aleyhi'r-rahme, dedi ki fukarâ kötrüm ve muk'id olup asla hırfet ve san'atları olmayanlara, kezâlık gücü ehl-i hırfet olup lâkin hırfeti havâyic-i zarurîyyesini idare eylemez olanlara denir. Ve miskîn şol kimselere denir ki gerçi hırfetleri olup lâkin nafaka-i iyâline müfti olmamağla su'al eder olalar, yahud fakîr kifâyet mikdarı maaşı olana ve miskîn asla nesnesi olmayana denir. Ve inde'l-ba'z miskîn fakîrden hali ahsen olana denir. Ve ala kavl ikisi de beraberdir ki zügürd ve gedâ olana denir.”*

İslam Ansiklopedisi'nde ise fakîr hakkında şunlar yazılmıştır: “*Maddî ve mânevî bakımdan sıkıntı içinde olan, mukabili ganî. Kur'ân, XXXV, 16'da 'Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise kimseye muhtaç değildir, O'na hamd edilir'. Burada olduğu gibi, fakîr sonraları bilhassa Allah'a muhtaç olan ve her suretle olsa tevekkül eden mânasına gelmeğe başlamıştır ve bu telakkinin sevkî ile Arapça konuşulan memleketlerde 'dilenci derviş' mânasında kullanılmıştır. 'El-fakru fabri'*” hadisi olarak söylenen bu 'Fakîrlikle iftihar ederim' sözü bu mânanın değişmesine âmil olmuştur. Batı dillerinde bu tabir riyazet yapanlara ve yogilere teşmil edilmiştir.

Metnimizde de “*Fakîrlik mertebesi maķâm-i a' lā turur, her kimge müyesser bolmas... El-kıssa bu maķâm enbiyâlar ve ârifler ve âşıklarının maķâmı turur. Hıuşusen Hâzret-i Resûl-i Ekrem, salla'llâhu aleyhi ve sellemnin maķâmı turur, ya' nî الفقر فخرى dediler...*” (s.6-7) denilmektedir ki bununla hem fakrın önemi belirtilmiş, hem de fakr İslâmî bir hüviyete büründürülmüştür.

Fakr-nâme

Bilindiği gibi *Fakr-nâmeler*, esas itibariyle fakr'ı, fakr'ın önemini ve makamlarını belirtmeye çalışan öğretici (didaktik) eserlerdir. Bu husûslar müstakil eserlere konu olduğu gibi, çeşitli tasavvuf ve tabakat kitaplarında da, bölümler halinde veya yeri geldikçe ele alınmıştır. Ancak bu eserler üzerinde durmak konumuz dışı olduğu için, biz kısaca Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisi ile yayınladığımız *Fakr-nâme* metni üzerinde duracağız.

Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisini, mevcut Roma ve Manisa nüshalarına dayanarak yayınlayan Ağâh Sırrı Levend, eseri şu şekilde tanıtmaktadır: “*Fakr, tasavvufta tarikate yeni giren sâlik'ten istenen, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermemek, dünya ile ilgiyi kesmek (alâyık kaydından çözülmek), Tanrı'dan gayrıyı düşünmemek (mâsivadan geçmek) ve kendini Tanrı'ya vermektir. 'Sâlik' tari-katteki dereceleri birer birer geçerek 'seyr-i sülûk'ı tamamlarken bu vasıfları da kazanmış olur. Nihayet son bir mertebe kalır ki, o da 'fenâfi'llâh mertebesidir. Bu kendi varlığını Tanrı'nın varlığında yok etmektir. Âşık Paşa, bu mesnevisinde alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele alıyor ve onu Tanrı tarafından türlü renklerle bezenmiş “fakr” adlı bir kuş olarak tasvîr ediyor.*”

Mesnevinin konusu ise şöylece özetlenmiştir: “*Tanrı yeri göğü yarattıktan sonra güzel bir kuş haline koyduğu fakr'a konacak bir yer bulmak üzere uçmasını emrediyor. Kuş sırasıyla arş'ı, kürsi'yi, cennet'i, güneş'i yer'i dolaşılıyor, Adem'e, Nûh'a, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya, İsâ'ya uğruyor fakat hiçbirinde durmayarak Ahmed'e (Muhammed'e) gidiyor ve onda karar kılıyor. Çünkü o gâni iken kendini fakîr bilmiştir ve bununla övünmüştür. Dünyada fakr'dan daha güzel ne vardır. Fakr, alçak gönüllülüktür. Alçak gönüllü olmayan, azla yetinmeyen ona yar olamaz. Yar, seni Hakk'a çağırandır. Ona kendini ver, bir nefes ik-rarda bulun. Eğer dünyadan bu 'ikrarla gidersen sonuna kadar 'didar' (Tanrı'nın cennette mü'minlere görünüşü) sana nasip olur.*” (bk. A.S. Levend, *Âşık Paşa'nın bilinmeyen iki mesnevisi: Fakr-nâme ve Vasf-ı hal*, TDAY, Belleten 1953, Ankara 1953, s.205-255+28 sahife fotokopi).

Görüldüğü gibi Âşık Paşa'nın mesnevisi sâdece fakr'ın ne olduğunu anlatmaya ve onun önemini belirtmeye çalışan san'atkârane bir eserdir. Bu bakımdan yayınladığımız *Fakr-nâme*'den şekil ve muhteva itibariyle tamamen ayrılmaktadır. Metnimizde de önce fakr'ın mahiyet ve önemi, daha sonra da dervişlik, dervişliğin, onu şeriatte, onu tarikatte, onu mârifette, onu da hakikatte olmak üzere kırk makamı, fakr'ın on makam, on nur, on yol ve on orunu ile altı fakr âdâbı, sekiz fakr makamı ve yedi fakr mertebesi, ayrıca sofi ve sofiliğin esas ve husûsiyetleri Hazret-i Muhammed ve birçok büyük sofilerin sözleriyle izaha çalışılmıştır.

Hazret-i Ali'den naklen dervişliğin kırk makamı metnimizde şu şekilde sıralanmıştır:

a) Şeriatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Hak Ta'âlânın birliğe, barlığına, şifâtına ve zâtına imân keltürmek* (Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmek)
2. *Namâz okumak* (namaz kılmak)
3. *Rûze tutmak* (oruç tutmak)
4. *Zekât bermek* (zekât vermek)
5. *Hac kılmak* (hac farızasını yerine getirmek)
6. *Mülâyim sözlemek* (yumuşak konuşmak)
7. *İlm öğrenmek* (İlim öğrenmek)
8. *Hazret-i Resûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellemniñ sünnetlerini becây keltürmek* (Hazret-i Resul-i Ekrem şalla'allâhu aleyhi ve selleme'in sünnetlerini yerine getirmek)
9. *Emr-i ma' rûfû becây keltürmek* (şeriat bakımından yapılması gerekli şeyleri yerine getirmek)
10. *Nehy-i münker kılmak* (şeriatin yasakladığı şeylerden kaçınmak)

b) Tarikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Tevbe kılmak* (tevbe etmek)
2. *Pîrge kol bermak* (pîre el uzatmak)
3. *Havf* (korku)
4. *Recā* (Tanrının rahmetinden ümitli olmak)
5. *Vir̄d-i evkāt̄nı becāy keltürmak* (belirli vakitlerde *Kur'ân*' dan sûreler veya dualar okuyarak yapılan ibadeti yerine getirmek)
6. *Pîr̄nı hızzmetide bolmak* (pîrin hizmetinde olmak)
7. *Pîr̄nîng icāzeti birle sözlemek* (pîrin izni ile konuşmak)
8. *Naşîhat eşitmek* (nasihat dinlemek)
9. *Tecrîd bolmak* (tecrit olmak)
10. *Tefrîd bolmak* (tefrit olmak)

c) Mârifette bulunan on makam şunlardır:

1. *Fenâ bolmak* (fenâ olmak)
2. *Dervîşlik̄nı kabûl kılmak* (dervişliği kabul etmek)
3. *Her işke tahammül kılmak* (her işe tahammül etmek)
4. *Helâl tayyib taleb kılmak* (helâl ve güzel istekte bulunmak)
5. *Ma' rifet kılmak* (mârifet kılmak)
6. *Şerî' at ve tarîkat̄nı ber-pāy tutmak* (şeriat ve tarikatı ayakta tutmak)
7. *Dünyānı terk kılmak* (dünyayı terketmek, dünya bağlarından sıyrılmak)
8. *Âhiret̄nı ihtiyār kılmak* (âhireti seçmek)
9. *Vücûd makāmını bilmak* (varlık makamını bilmek)
10. *Hakîkat̄ esrārını bilmak* (hakikat sırlarını bilmek)

d) Hakikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Hāk-rāh bolmaq* (herkesin yolunun toprağı olmak, alçak gönüllük)
2. *Yaşşı yamannı tanımak* (iyiyi-kötüyü tanımak)
3. *Yurun loqmage kol salmaslık* (bir parça lokmaya el uzatmamak)
4. *Özini loqmasını sebīl-rāh kılmak* (kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmek)
5. *Kişini āzār bermemek* (kimseyi incitmemek)
6. *Fakīrlıkğa münkir bolmamak* (fakirliğı inkâr etmemek)
7. *Seyr-i sülük kılmak* (seyr-i sülük kılmak)
8. *Her kimdin sırrın saklamak* (herkesten sırrını saklamak)
9. *Şerī at, tarīkat, mā rifet ve hakīkat maqāmını bilmek ve amel kılmak* (şeriat, tarikat ve hakikat makamını bilmek ve buna göre amel etmek)
10. ?

Fakirlik makamında bulunan on makam, on nur, on yol ve on orun (yer, mevki) ise şu şekilde sıralanmıştır:

a) On makam şunlardır:

1. *Qanā at* (kanaat)
2. *Belāğa tahammül kılmak* (belaya tahammül etmek)
3. (Teñgri) bendelikige giriftārlik (Tanrı'nın kulluğuna bağlılık)
4. *'Azāb* (azap)
5. *Hayret* (hayret)
6. *Riyāzet* (riyazet)
7. *Açlıq* (açlık)
8. *Helāket* (mahvolma)
9. *Dil-haste bolmaq* (gönlü yaralı olmak)
10. *Hāzret-i Rabbu' l-izzetlik* (?)

b) On nur şunlardır:

1. *Nūr-i şıdk* (sıdk nuru)
2. *Nūr-i şabr* (sabır nuru)
3. *Nūr-i şük* (şükür nuru)
4. *Nūr-i fikr* (fikir nuru)
5. *Nūr-i zikir* (zikir nuru)
6. *Nūr-i namāz* (namaz nuru)
7. *Nūr-i rūze* (oruç nuru)
8. *Nūr-i imān* (iman nuru)
9. *Nūr-i şadaka* (sadaka nuru)
10. *Nūr-i pāk-cān* (temiz ruhluluk nuru)

c) On yol şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *Yazuklardan kaytmaq* (günahlardan vazgeçmek)
3. *Yaman işlerdin peşimānlık* (kötü işlerden pişmanlık)
4. *Hayret* (hayret)
5. *Hārlik ve zārlik* (hakirlik ve inleme)
6. *Hak Ta'ālādan yarı tilemek* (Hak Ta'ālā'dan yardım dilemek)
7. *Yaman yollardan yanmaq* (kötü yollardan geri dönmek)
8. *Hudā-yi Ta'ālānıñ zikri birlen bolmaq* (Hudā-yi Ta'ālā'nın zikri ile olmak)
9. *Tefekkür* (tefekür)
10. *Fenā bolmaq* (fenâ olmak)

d) On orun şunlardır:

1. *Hikmet* (hikmet)
2. *'Adl* (adalet)
3. *'Akl* (akıl)
4. *Hilm* (yumuşaklık)
5. *'İzzet* (ululuk)
6. *Hayāt* (hayat)
7. *İhsān* (bağış)
8. *Settārlık* (örtücülük)
9. Emānet (emanet)
10. Teslīm (kendini Allah'ın iradesine terk etmek)

Fakrın altı âdâbı şunlardır:

1. *Yahşı ve yaman sözge sükût kılmak* (iyi ve kötü söze sükût etmek)
2. *Pîr aldıda hām bolmak ve bî-icāzet-i pîr sözlememak* (pîr huzurunda susmak ve pîr izni olmadan konuşmamak)
3. *Kişi birle açığ bolmamak* (kimseyle dargın olmamak)
4. *Hāş u 'āmniñg hizmetini kılmak* (havas ve avamın, herkesin hizmetini görmek)
5. *Nefsi öltürmak* (nefsi öldürmek)
6. *Hevā vü hevesni terk kılmak* (geçici istekleri terk etmek)

Fakrın sekiz makamı şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *‘İbādet* (ibadet)
3. *Maḥabbet* (sevgi)
4. *Şabr* (sabır)
5. *Şükr* (şükür)
6. *Rızā* (rıza)
7. *Zühd* (züht)
8. *‘Ariflük* (âriflik)

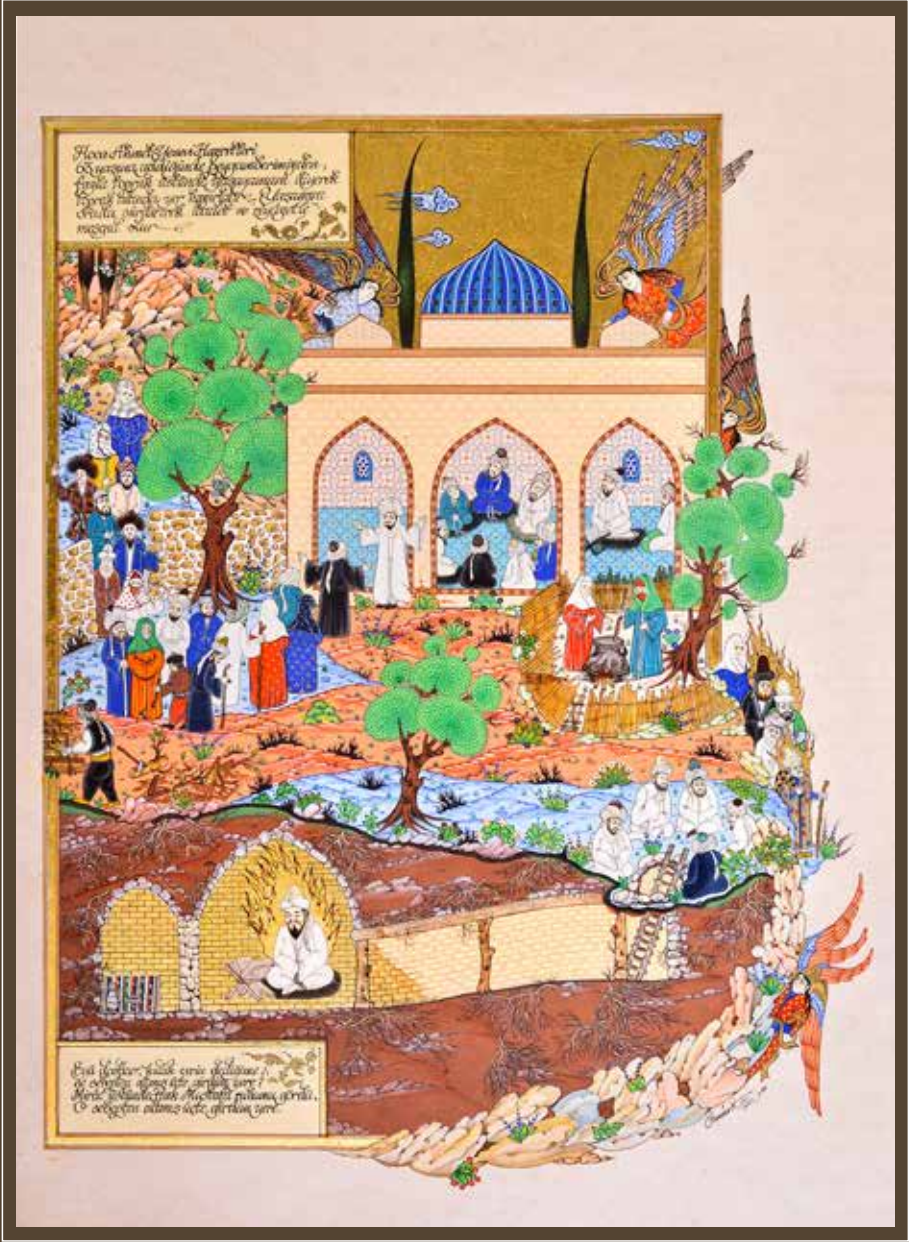
Fakrın yedi mertebesi şunlardır:

1. *Cevānmerdlük* (civanmertlik)
2. *Sipāhīlük* (sipahilik)
3. *Ġarībīlük* (gariplik)
4. *Ḥırka* (hırka)
5. *Sabr* (sabır)
6. *Ḳanā‘at* (kanaat)
7. *Tevekkül* (tevekkül)

Bu listeye göre metnimiz öğretici husûsiyetinin yanında sistematik bir husûsiyete de sahiptir. Bununla beraber metinde yer yer sıralamada eksiklikler ve tekrarlar, dolayısıyla bazı karışıklıklar da yok değildir.

Metnimizde “*Ey dervîş, bol Fakr-nâme’de her vaşiyetî ki bitildi, kelām-i rabbānî ve ḥadîş-i nebevîdin ve icmā‘-i ümmetdin bitildi.*” Sözleri ile bu *Fakr-nâme* Yesevî dervişlerine şeyhin bir vasiyeti gibi sunulmuştur. Özbek ve Türkmenler arasında Yesevîlik’in kuvvetli şekilde yer etmesinin en önemli sebebi, onlar gibi Yesevîlik’in de şeriat esaslarına sıkı şekilde bağlı olmasıdır. Bu husûs metnimizde açıkça görüldüğü gibi, *Divân-i hikmet*’te yer alan manzumelerde de görülmektedir.

Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын

Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын
Хезирдин халасын халасын

Minyatür: Ömür Koç,
"Ahmet Yesevi 63 yaşında"

Dil Hususiyetleri

Ses Hususiyetleri

A- Ses Hususiyetleri

Metnimizde yer alan başlıca ses hususiyetleri şunlardır:

Kapalı e (e)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de kelime başında veya ilk hecede bulunan bazı aslı e sesleri, Çağatayca'da i-, - i-, Özbekçe'de e-, - e-, Azerî Türkçesi'nde e-, - e- ve Türkiye Türkçesi'nde e-, - e- olmaktadır. Metnimizin Özbek metni olduğunu veya Özbekçeleştirildiğini göz önüne alarak, - ای veya ای - ile yazılan bu sesleri hep e olarak kabul ettik: ber-, de-, dek, e-/er-, eri-, et -, keç-, keçe, keltür-, ket-, men, neçük, teñgiz, ter-, ye-, yet-, yeti gibi.

Orta hece ünlüsünün düşmesi (syncope)

Bütün Türk lehçe ve şivelerinde olduğu gibi metnimizde de belirli hallerde orta hece ünlüsünün düştüğü görülür: bağırm (< bağıırım), orni (< orunu) gibi.

Ünlü düşmesi (elision)

Şu misâllerde ünlü düşmesi kalıplaşmış durumdadır: neçük (< neçe+ök), başkara'l -

(< başkara al-), kıla'l - (< kıla al-) gibi.

Düzleşme (delabialisation)

Diğer lehçe ve şivelerde olduğu gibi metnimizde de bazı kelimelerde aslı yuvarlak ünlünün düzleştiği görülür: savuķ (< sođıķ) gibi.

Yer değiştirme (m 'tath 'se)

Metnimizdeki bazı kelimelerde kalıplaşmış durumdadır: örġen - (< öġren-), örġet - (< öġret-) gibi.

Ses ikilemesi (gemination)

Bilhassa Çağatay ve Āzerî Türkçesi'nde yaygın şekilde görülen ses ikilemesine Özbekçe'de de rastlanır. Ancak belirli kelimelerde görülen ses ikilemesine Āit metnimizde bir işaret bulunmadığı için bu kelimeleri normal şekilleriyle aldık: iki, sekiz, sekizinci, toķuz, toķuzunçı, yeti, yetinçi, yoķarı gibi.

Önses türemesi (prothèse)

y protezi bakımından metnimizde y'li şekiller yer almıştır: yıl, yıllık, yüz, yüz-lüğ gibi.

v protezi bakımından da metnimizde v'siz şekiller yer almıştır: ur-, uruş - gibi.

Ünsüz değişmeleri

-ġ - > -v - değişmesi: savuķ (sođıķ) gibi.

-ķ -> -ġ değişmesi: açlıġ (< açlık), yamanlıġ (< yamanlık) gibi.

-ķ -> -ġ - değişmesi: barlıġıġa (< barlıkıġa), butaġı (< butaķı) gibi.

-ñġ -> -ġ - değişmesi: yalġuz (< yalañguz) gibi.

Hemzenin y oluşu

Diğer lehçe ve şivelerde de görülen bu husûsuiyet metnimizde de görülür: 'acāyib (<A. 'acā'ib), fāyide (< A. fā'ide), şerāyit (<A. şerāit) gibi.

t - ~ d - gelişmesi

Çağatayca'da da olduğu gibi Özbekçe'de de, kelime başındaki aslı t - sesi muhafaza edilmekle beraber, bir-iki kelimedede t'li ve d'li şekillerin birlikte kullanıldığı görülür: tē - ~ dē - gibi

Pronominal n sesi

Metnimizde pronominal n sesinin kaide hâlinde yer almadığı görülmektedir: eşikide, közige şarâbıdın gibi. Ancak bir misâlde pronominal n sesi kullanılmıştır: maķâmında.

Yardımcı ünlüler

Eski Türkçe'den beri yardımcı ünlüler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlandıkları için, metnimizde de normal olarak bu sesler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmışlardır.

Ek uyumsuzluğu

a) Kalınlık-incelik uyumu bakımından

Hârezm Türkçesi ve Çağatayca'da görülen kalınlık-incelik uyumsuzluğuna metnimizde de rastlanmaktadır. Daha ziyade kalın ünlülü ek kullanma temayülünün, bir imlâ mes'elesi mi, yoksa bir telâffuz mes'elesi mi olduğu husûsunda kesin bir şey söylemek mümkün olmamaktadır (fazla bilgi için bk. K. Eraslan, "Doğru Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dâir," TDED. C.X-VIII, İstanbul 1970, s.1113-124). Metnimizde kalınlık-incelik bakımından uyumsuzluk, bilhassa şu eklerde görülmektedir:

-ğa/-ge, -ka/-ke (verme hali eki):

himmetiğa, sözleriğa, teñgizğa yanında, 'arşke, dergâhıge, loķmage gibi.

-ğunça/-günçe (zarf-fiil eki):

yürmeğunça gibi

-ğan/-gen, -қан/-ken (isim-fiil eki):

aytılgen, aytken gibi.

-lıķ/-lik (isimden isim yapma eki):

'arîflık, dervişlik, faķîrlık, müsâfîrlık, pîrlık, şabrık, zâhidlik, yanında, ıtama'lik gibi.

-maķ/-mek (fiilden isim yapma eki)

bilmaķ, kełtürmaķ, örgenmaķ, sözlemaķ, yemaķ gibi.

b) Düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından

Aşağıdaki ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildirler:

-dın/-din (çıkma hali eki):

Daima düz ünlülüdür: hūşumdın, kökdin gibi.

-nıñg/-niñg (ilgi hali eki):

Daima düz ünlülüdür.

-dı/-di, - tı/-ti, ;-du/-dü, - tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ekseriyetle düz ünlülüdür: *boldı, kördi, tüşti gibi*

-ur/-ür (geniş zaman eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: berür, kırlurlar gibi.

-lıq/-lik (isimden isim yapma eki)

Daima düz ünlülüdür: altunlık, tevāzu^c lıq gibi.

-sız/-siz (isimden isim yapma eki):

Daima düz ünlülüdür: tüpsiz gibi

-dur/-dür-, - tur/-tür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: kełtür-, kıldur-, sındur - gibi

-ur/-ür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: aşur - gibi

-dur/-dür, - tur/-tür (bildirme eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: kıлмақdur, yoқtur gibi

c) Ünsüz uyumu bakımından

Ünsüz uyumu tam olarak teşekkül etmiş değildir. Bazı eklerin ünsüz uyumu bakımından durumu şöyledir:

-ğa/-ge, -ka/-ke (verme hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlanmıştır: mürîdge, yanımğa, Hakkâ, hâzretke gibi.

-da/-de (bulunma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: hâkîkatda, kökde gibi.

-dın/-din (çıkma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: atılasdın, zâlâletdin gibi.

-ça/-çe (eşitlik eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: miqdârımça gibi.

-dı/-di, -tı/-ti; -du/-dü, -tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: açtım, keтті, uruştım, taptı gibi.

-ğay/ğey, -kay/-key (gelecek zaman eki):

Ekseriyetle ünsüz uyumuna bağlıdır: körsetkey, tapkay, uruşkaylar gibi. Nâdir olarak uyumun bulunmadığı da görülür: satğay gibi.

-ğıl/-gil, -kın/-kin (2.teklik şahıs emir eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytkin gibi.

-ğan/-gen, -kan/-ken (isim-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytken gibi.

-ğunça/-günçe (zarf-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: tozğunça gibi.

-dur/-dür, -tur/-tür (bildirme eki):

Ünsüz uyumu bakımından durumu karışıktır: aytıpdurlar, kılmakdur, yoktur gibi.

B- Şekil Husûsiyetleri

Metnimizin başlıca şekil husûsiyetleri şunlardır:

Hal ekleri

İlgi hali (genitif) eki: - nıñ/niñg

Doğu Türkçesi'nin umumî ilgi hali eki olan -nıñ/-niñg metnimizde de düz ünlülü şekilleriyle yer almıştır: haqîkatnıñ, pîrniñg gibi

Yükleme hali (accusatif) eki: - nı/-ni; - n-nı/-ni Çağatayca'da olduğu gibi metnimizde de umumî yükleme hali ekidir: dünyanı, nefsnı gibi. Özbek ağızlarında görülüp son devir yazı diline de geçen bir husûsiyet olarak metnimizde, - nı/-ni yükleme hali ekinin, - nıñg/-niñg yerine kullanıldığı da görülmektedir: Ol kırk maqâmı onı maqâm-i şerî' atda turur "O kırk makamın onu şeriat makamındadır." "Köngülni Haqını rızasığa berse kerek "Gönüllü Hakk'ın rızasına vermelidir." gibi (bu husûs için bk. A.J.E. Bodrogligeti, *Hâlis' s Story of İbrâhîm*, Leiden 1975, s.9).

-n eki ise Eski Türkçe'den beri iyelikten sonra kullanılan yükleme hâli ekidir. Eski Türkçe'de her şahıs iyelik ekinden sonra kullanıldığı hâlde, sonraları kullanılış sahası daralmış, sâdece üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır olmuştur. Metnimizde de bazen üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra -n ekinin kullanıldığı görülmektedir: da' vâsın, şerbetin gibi.

Verme hâli (datif) eki: - ğa/-ge, - қа/-ke; - a/-e

-ğa/-ge, - қа/-ke verme hâli ekinin metnimizde ünsüz uyumuna bağlanmış olduğu görülür: yolğa, köke gibi. Ancak ekin kalınlık-incelik uyumu bakımından durumu bilhassa yabancı kelimeler için kesinlik göstermez. Çağatayca'da olduğu gibi, Özbekçe'de de kalın ek kullanma temayülü vardır: risâleğa, şeyhğa gibi.

-a/-e ekinin bazen iyelik ekli kelimelerden sonra kullanımına Eski Türkçe'de rastlanmaktadır (bk. *AGr.* §180). Daha sonra bu ekin sahası daralmış Doğu Türkçesi'nde -ğa/-ge, - ka/-ke umumî verme hâli eki olarak devam etmiş, Batı Türkçesi ise, baştaki ğ/-g - seslerini düşürerek eki -a/-e olarak

umumîleştirmiştir. Metnimizde -a/-e ekine bir misâlde rastlanması (emri-ne), bu eski kullanımın bir kalıntısı olabileceği gibi, Batı Türkçesi imlâsının tesiriyle de olabilir.

Bulunma hâli (locatif) eki: - da/-de

-da/-de bulunma hâli eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: kökde, tar lada gibi.

Çıkma hali (ablatif) eki: - dın/-din

-dın/-din çıkma hali eki de ünsüz uyumuna bağlı değildir: atlasdın, küfrü zalâletdin gibi.

Eşitlik hâli (equatif) eki: - ça/-çe

-ça/-çe eşitlik hali eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: miğdârimça gibi.

Vasıta hâli (instrumental)

Eski Türkçe'de vasıta hâlini kuran -n eki, bilindiği gibi daha sonra işleğini kaybetmiş, bazı zarf ve edatlarda kalıplaşmıştır. Çağatayca'da da olduğu gibi, metnimizde de vasıta hali birle, birlen edatları ile teşkil edilmektedir: şerîc at emri birle, yazuk birlen gibi (bu husûs için bk. J.Eckmann, *Chagatay Manual*, Indiana University Publications Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966, § 48; K.Eraslan, 'Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbetü min şemâiyini'l-fütüvve* (Metin ve dil hususiyetleri), İstanbul 1969 (Edebiyat Fakültesi doktora tezi).

İyelik ekleri

İyelik ekleri Eski Türkçe'den beri çeşitli şîve ve lehçelerde büyük bir değişikliğe uğramadan bugüne kadar devam etmiştir. Başlıca değişme düz ünlüden ibaret olan (-ı/-i gibi) veya içinde düz ünlü bulunan (-mız/-miz, -ñgiz/-ñgiz gibi) eklerin, düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmaları ve Âzerî Türkçesi'nde olduğu gibi - ñg>-v, - ñgiz>-vuz/-vüz olmalarıdır.

Teklik	1. şahıs: - m	: içim, taşım
	2. şahıs: - ñg	
	3. şahıs: - ı/-i, - sı/-si	: mağâmı, keçesi
Çokluk	1. şahıs: - mız/-miz	
	2. şahıs: - ñgız/-ñgiz	: yüzüñgiz
	3. şahıs: - ları/-leri	: hüşlarığa

Âitlik eki

Metnimizde âitlik eki olarak yalnızca -ki geçmektedir: kündeکیدin gibi.

Sıra sayı sıfatları

Metnimizde kullanılan sıra sayı sıfatlarının durumu şöyledir: ilk, evvel, ikinci, üçüncü, dördüncü/törtüncü, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu.

Şahıs zamirleri

Metinde geçen şahıs zamirleri ve çekimleri şöyledir:

- Teklik 1. şahıs: men, maña, menı
2. şahıs: sen
3. şahıs: ol, anıñg, anı, aña, anda
- Çokluk 1. şahıs: biz, bizge, bizdin
2. şahıs: siz
3. şahıs: alar, alarğa, alardın

Dönüşlülük zamiri

Metnimizde Doğu Türkçesi'nde olduğu gibi dönüşlülük zamiri olarak yalnızca öz zamiri kullanılmıştır: özü, özi, özleri gibi.

İşaret zamiri

Metnimizde işaret zamiri olarak yalnızca bular geçmektedir.

Şekil ve zaman ekleri

Metnimizde yer alan şekil ve zaman eklerinin durumu şöyledir:

Geniş zaman eki: - (u)r/-(ü)r

Ekin yardımcı ünlüsü daima yuvarlaktır: ayturlar, beür gibi.

Görülen geçmiş zaman eki: - dı/-di, - du/-dü; - tı/-ti, - tu/-tü

Ek ünlüsünün durumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından karışık: tüşüm, urdum yanında boldı, kördi, tüşti gibi

Öğrenilen geçmiş zaman eki: - pdur/-pdür (< - p turur)

Öğrenilen geçmiş zaman teşkilinde kullanılan bu şekil, Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkmış ve bilhassa Doğu Türkçesi ile Âzerî Türkçesi'nde -miş/-miş, -muş/-müş ekinin yanında yer almıştır (bk. *Chag. Man.* §126, 127; *Nesâyim* s. 132-134; *Az. T.* §121, 127); aytıpdurlar, sözlepdürler gibi.

Gelecek zaman eki: ğay/-gey, - ğay/keş

Metinde gelecek zaman bu ekle teşkil edilmektedir ve ek ünsüz uyumuna bağlanmıştır: salgay, körgey, tapğay, örgetkey gibi. Bir misâlde ekin ünsüz uyumuna bağlı olmadığı görülür: satğay.

Şart eki: - sa/-se (< - sar/ - ser)

Şart eki ve şart çekimi diğer birçok şive ve lehçelerde olduğu gibidir: tileseñg, alsa gibi.

Emir ekleri

Metnimizde emir eklerinin ve emir çekiminin teklik şahısları geçmektedir:

Teklik	1. şahıs: - ay/-ey (< - ayın/ - eyin)	: tapay
	2. şahıs: - ğıl/-gil (ekseri)	: bolğıl, bilgil
	- kın/-kin (nâdir)	: aytkin
	- ø (nâdir)	: (nazar) kıl
	3. şahıs: - sun/-sün	: bolsun, körsün

Gerekliklik

Gerekliklik kipi teşkili, Doğu Türkçesi'nin birçok şive ve lehçelerinde olduğu gibi kerek kelimesinin - mağ/-mek ekli fiil kök ve gövdelerine getirilmesi ile yapılmaktadır: törtünçi kelime-i hağkâtını bilmek kerek "Dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek/Dördüncü (olarak) hakikat kelimesi bilinmelidir." gibi.

Menfi geniş zaman eki: - mas/-mes (< - maz/-mez)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de -maz/-mez olan menfi geniş zaman eki, bu devreden sonra ekin sonundaki -z ünsüzünün sertleşmesi ile -mas/-mes şekline geçmiş ve bu şekil Çağatayca ile Özbekçe'de umumîleşmiştir (bk. *Chag. Man.* § 102; *Nesâyim*. S. 127; ÖGr. § 294). Metnimizde de menfi geniş zaman eki daima -mas/-mes şeklindedir: sığmas, körünmes gibi.

İsim-fiil ekleri

Metnimizde geçen isim-fiil ekleri şunlardır:

-(u)r/-(ü)r

Metnimizde pek fazla misâlleri bulunmamaktadır: kıılır bolsa gibi.

ğan/-gen, kıan/-ken

Doğu Türkçesi'nde en çok kullanılan isim-fiil eklerinden biridir. Eski Türkçe devresinden sonra Doğu Türkçesi'nde -duğ/-dük isim-fiil ekinin yerini de almaya başlamıştır. Ek -duk/-dük mânasını taşıdığı gibi, bazen aktif fiil kök ve gövdelerinde pasif mânasını da vermektedir: alğan niyâzıdın "aldığı yardımdan", şöfi değenni gürıda tapmağaylar "sofi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar.", aytken risâleğa 'amel kıılıp "bildirilen risaleye göre amel edip..."

-mış/-miş

Ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir ve metnimizde bir-iki misâlde görülmektedir: bolmış turur, yemiş dek gibi (isim-fiil ekleri için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe'de isim-fiiller (partisipler), Doçentlik tezi - İstanbul 1974).

Zarf-fiil ekleri

Metnimizde geçen zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e

Birkaç birleşik fiilde görülmektedir: başkara' l- (< başkara al-), köye ber- gibi.

-ğanda/-gende (< -ğan/-gen + da/de)

Türkiye Türkçesi dışında yaygın şekilde kullanılan ve -ınca/-ince fonksiyonunda bir zarf-fiil ekidir: bolğanda "olunca" gibi.

-ğunça/-günçe (< -ğun/-gün + ça/çe)

Eski Türkçe'den beri kullanılan bu birleşik zarf-fiil eki, metnimizde büyük ölçüde uyuma bağlıdır: tozğunça, bilmegünçe gibi. Bir misâlde de uyum dışı olduğu görülür: yürmeğunça

-may/-mey (< - ma/-me+ y< - mayın/-meyin)

Daha ziyade Çağatayca ve Özbekçe'de yaygın kullanılışı olan ek metnimizde de yer almıştır (ekin yapısı için bk. *AGr.* §234): kılmay, bilmey gibi.

-P

Ek Eski Türkçe'de olduğu gibi Doğu Türkçesi'nde de ünlü ile biten fiil tabanlarına doğrudan doğruya getirilmekte, ünsüzle biten fiil tabanlarına ise yardımcı ünlüyle getirilmektedir. Yardımcı ünlü eskiden beri düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmıştır: sunup, köydürüp, dep, erip gibi.

-u/-ü

Bir iki misâlde görülmektedir: karşı (< karşı-u), teyü (< tey-ü) gibi.

Yardımcı fiiller

Metnimizde yer alan başlıca yardımcı fiiller şunlardır:

al-

Bu fiilin yardımcı fiil olarak kullanılışı Eski Türkçe devresinden sonradır. Bilhassa Çağatayca ve Özbekçe'de bil - yardımcı fiilinin yanında ikinci bir yardımcı fiil olarak iktidar çekiminin kuruluşunu sağlar (fazla bilgi için bk. *Chag. Man.* § 81, e; *Nesayim.* S. 168-169). Metnimizde al - fiili ile ilgili şu misâller bulunmaktadır: başkara' l - (< başkara al-), kıla' l - (< kıla al-). gibi.

ber -

Birdenbirelik ifade eden bu yardımcı fiil metnimizde yer almaktadır: toya ber-, köye ber - gibi.

bol-

Türkçe'nin isimlerle veya isim grubuna giren kelimelerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiili, Türkçe'nin diğer şive ve lehçelerinde olduğu gibi metnimizde de büyük ölçüde kullanılmıştır: kıyām bol-, büt bol - gibi.

er-/er-

Bilindiği gibi Türkçe'nin bu ana yardımcı fiili başlıca iki fonksiyona sahiptir: Birincisi müstakil olarak bildirmeyi teşkil etmek, ikincisi de çekimli fiillerle birleşik zamanı kurmak: tağ erür, revā ermes gibi.

ķıl-

Metnimizde, isimlerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiil de geniş ölçüde kullanılmıştır: iş ķıl-, endişe ķıl - gibi.

tur-

Türkçe’de hem esas fiil, hem de yardımcı fiil olarak kullanılan tur - fiili, Çağatayca’da da olduğu gibi yardımcı fiil olarak iki fonksiyonu bulunmaktadır: Birincisi -p zarf-fiil ekli teşkillere, geniş zaman kipinin veya bu kipin eklenmiş şeklinin birleşmesi ile öğrenilen geçmiş zamanı kurmak: aytıp dururlar (< aytıp tururlar), sözlepdürler (< sözlep tururlar) gibi (bunun için bk. *Chag. Man.* § 126-128; *Nesayim.* S. 133). İkinci fonksiyonu ise, teklif ve çokluk 3. şahıslarda erür yerine geçerek bildirmenin geniş zamanını kurmak. Metnimizde bu fonksiyonu ile kullanılan tur - yardımcı fiili ekseriya varlığını korumakta, bazen de eklenmektedir: bâtil turur, uluğraq turur yanında bardur, şüretidür, yoқтыur gibi.

Edatlar

Metnimizde yer alan başlıca edatlar şunlardır:

a) Ünlem edatları

Seslenme edatları	: ey	Ey t̄alib, eger H̄aknı taleb ķılıp...
	yā	Yā ‘Alī, faķīrlık maķāmında on maķām bar turur.
Sorma edatları	: ne	Yā Rab, ol ne şüret erdi...
	: neçük	Ey derviş, aḥvālımız neçük bolğay?
Gösterme edatları	: uşbu	Hızır Babam meḥni saldı uşbu yolğa

b) Bağlama edatları

Sıralama edatları	: ve	Ya' nı belâ ve miħnet başığa keğse...
Denkleştirme edatları:	yâ	Yâ bilip âmel kılmasa...
Cümle başı edatları	: ammâ	Ammâ meşâyılığlar ol şûretni beyânıda muħ telif sözlepdürler.
	: eger	Eger tevbe kılmay dünyâdın barsa...
	: meger	Bol fi' l mü' minlerde bolmas, meger münâfıkılarda bolęay
Sona gelen edatlar	: ki	Her derviş ki bol yeği maķâm dervişlik ni bilmese... kim řeyħ şihâbü' d-dîn raħmetu' llâhi 'aleyhi aydılar kim...

c) Son çekim edatları

bilen	du' â ve zârî bilen
birle	şerî' at emri birle
birlen	yazuķ birlen, edeb birlen
deķ	su deķ, pervâne deķ
soņgra	andın soņgra, bizdın soņgra
üçün	riyâ üçün, dünyâsı üçün

C- Sentaks Husûsiyetleri

Metnimizin sentaks husûsiyetleri olarak şunlar söylenebilir:

Bildirme

Bildirmenin müsbet ve menfisi genellikle er - yardımcı fiili ile teşkil edilmektedir: Faqr bir tağ erür. Şeyh ornı aña revā ermes. 3. şahıs müsbet bildirmede ise erür yerine turur geçebilir: Kelime-i şeriat bu turur. Bazen yardımcı fiil ekleşir: Ol sûret faqirlik şüretidür. Bazı hallerde yardımcı fiilin kullanılmadığı görülür: Ve ayğaylar ki men bîzâr men, Hüdâ bîzâr degeyler. Şöfilerde riyâzet yok, fakirlerde kanâ' at yok...

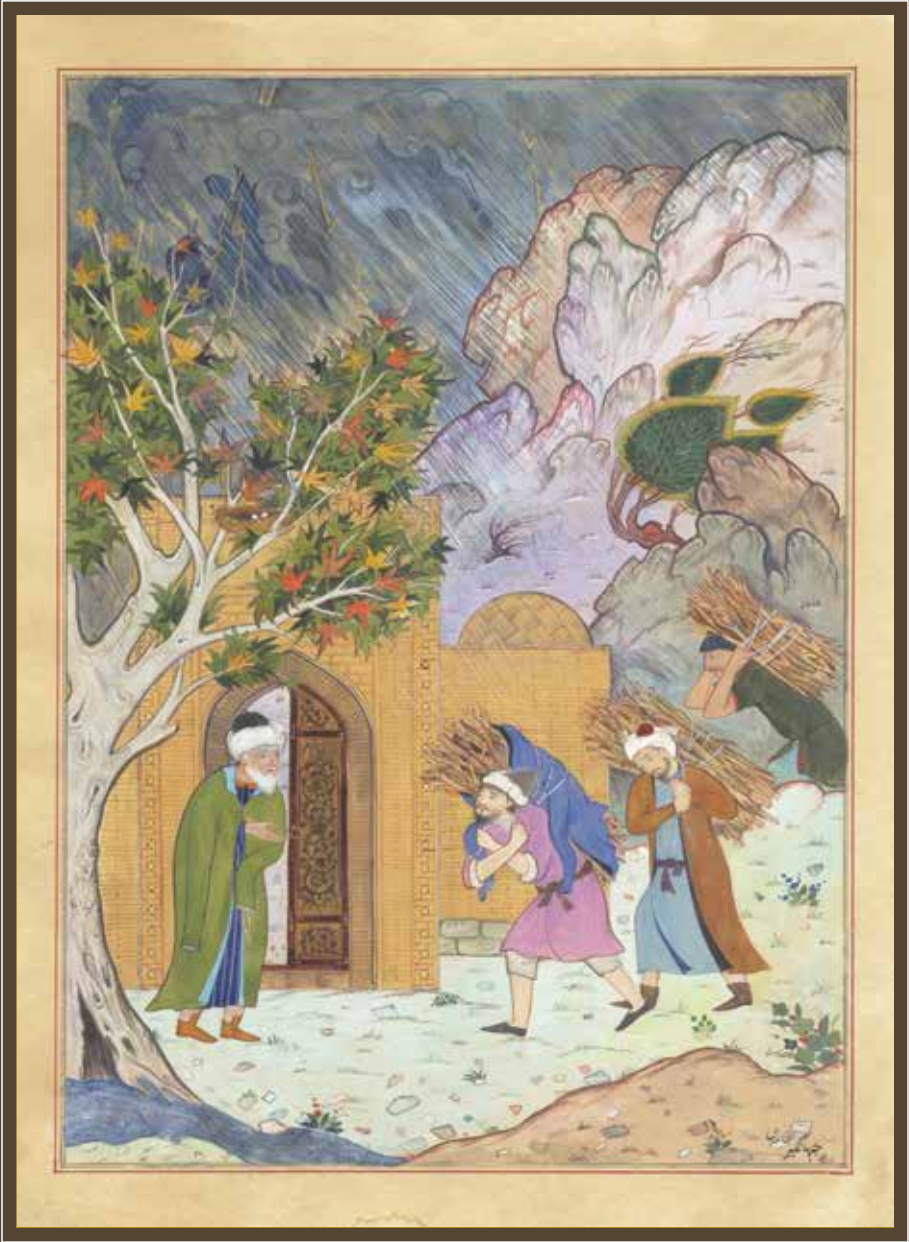
Cümle unsurlarının sırası

Metinde cümle unsurları genellikle Türk cümle yapısına uygun bir sırada olmakla beraber, bazı hallerde bu sıranın bozulduğu görülür: Ve eger şöfi taaatını halkğa zâhir kılsa riyâ üçün, ellig yıllık tâ' atını zerre-i ta' amğa satğay.

Miktar uyumsuzluğu

Metnimizde sık sık görülen bir husûsiyetde bilhassa fâil ile fiil arasındaki miktar uyumsuzluğudur: Ol şeyhler kim mürîdlerinin tama' kılğay... Eger mürîdleri nezr ü niyâz bermese... Andağ şeyhler mel' ün turur. Hirmet ifade etmek için, teklik fâile fiilin çokluk olarak bağlandığı görülür: Hâce Ahmed-i Yesevî aytıpdurlar kim... Şeyh Hasan-i Başrî rahmetu' llâhi 'aleyhi rivâyet kırlurlar. Neçük kim Hazret-i nebiyyinâ şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem aydılar.

*Minyatür: Cihangir Aşurov,
"Dergâha odun taşıyan dervişler"*

Yesevî'nin Fakr-nâmesi

Metin

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Ammâ bilgil bu risâle-i kûţbu'l-aķţâb ve server-i meşâyih sultānu'l-evliyā burhānu'l-etķiyā, ferzend-i ħān-i ħāzret-i sultānu'l-enbiyā, şalla' llāhu 'aleyhi ve selem, Ĥāzret-i sultān Ĥāce Aĥmed-i Yesevî andaĥ ayıtpdurlar kim bizdin soĥgra āĥirü'z-zamān yakın bolĥanda andaĥ meşâyihlar peydā bolĥay kim İblis, 'aleyhi'l-la'ne, alardın sebaķ alĥay ve heme ĥalk alarĥa muĥib bolĥay ve müridlerini başkara'l-maĥaylar.

Ol şeyĥler kim müridleridin ĥama' kılĥay ve cānını küfr ü dālāletdin ayırmaĥay ve ehl-i bid'atnı yaĥşı körĥey (ve ehl-i sünnetni yaman körĥey) ve 'ilm-i şerî' at birle 'amel kılmaĥay ve nā-maĥremlerĥa köz salĥaylar ve ya-

manlıg pîşe kılıp Allāhu Ta'ālānıng rahmetidin ümîd tutkaylar ve meşâyih işlerini hor körgeyler, müridleri red bolğay, özleri (hem) mürted bolğaylar. Ve yene hârlık zârılık birle müridleriniğ eşikide yürgeyler, ol hâlde müridleridin niyâz alğaylar. Eger müridleri nezr ü niyâz bermese, uruşkaylar ve ayğaylar ki men bîzâr men, Hudâ bîzâr, degeyler.

Şeyh oldur ki niyâz alsa, müstaḥakıarğa bergeyler. Eger alıp özleri yeşeler, murdâr et yemiş dek bolğay. Eger ton kılıp keyseler, ol ton tozğunça Hâk Ta'âlâ namâz ve rûzesini qabul kıлмаğay. Ve eger alğan niyâzıdın nân kılıp yeşer, Hâk Ta'âlâ anı düzeḥde türlüğ 'azâbğa giriftâr kılgay. Ve eger andağ şeyhğa bir kişi i' tikâd kılsa, kâfir bolğay. Andağ şeyhler mel'ün turur. Anıng fitnesi Deccâldın bed-ter turur. Şerî' atda, tariqatda, ḥaḳîkatda, ma'rifetde mürted turur.

Ey tâlib, eger Hâk'ın taleb kılıp tapay deseñg, andağ pîrge qol berğil kim şerî' atda 'arif-i bi'llâh bolsa, ḥaḳîkatda kâmil-i mükemmel bolsa, ma'rifetde deryâ-yi 'ummân bolsa. Andağ pîrge qol berğil kim işiñg sa'âdet bolğay. Eger mürid şerî' at 'ilmini bilmese, şerî' at ilmini örgetkey. Eger tariqatda vâkı' peydâ bolsa, tariqat 'ilmi birlen yolğa salğay ve ḥaḳîkat sarıdın müridge yol körsetkey ve ma'rifetde cezbe-i Hâk peydâ kıldurğay.

Şeyh Zu'n-nün-i Mısrî, *rahmetu'llâhi 'aleyhi*, andağ aytıp durlar kim mürid kırk yıl hizmet kıлмаğunca, şeyhlik ve faḳîrlık ve dervişlik ornı aña ta'yîn bolmas ve hırqa keymeki aña revâ ermes. Ḥazret-i sultân Aḥmed-i Yesevî aytıp durlar ki her kim pîrlik ve şeyhlik da'vâsın kıılır bolsa, kırk yıl tâ pîrniñg hizmetide yürmeğünça, şeyh ornı aña revâ ermes. Ve eger mürid alsai red turur. Her kim dervişlik da'vâsın kılsa, evvel Hâk emrine boyun sunup şerî' at emri birle yolğa yürgey ve bâtil işlerdin ve bid'at işlerdin perhîz kılgay. Keçe kıyâm bolmağünça ve kündüz hizmet kıлмаğünça şeyhlik da'vâsın kılsa, işi bâtil turur. Her kim şerî' at emridin çıksa, mürted turur. Eger tevbe kılmay dünyâdın barsa, Hâk Ta'âlâ tamuğda türlüğ 'azâbğa giriftâr kılgay.

Ey dervîş, eger zâhid bolsa ri'yâyî ve eger 'âbid bolsa sevdâyî (ve eger) sōfi bolsa gedâyî (ve eger) dervîş bolsa hercâyî, sōfilıqları murdâr, işleri fesâd, müridleri mürted; şüfilıqları ḥöd-râyılık, dervişlikleri ḥama'lik, niyetleri fitnelik, tariqaları ibâḥet, sünnetleri bid'at, fi'lieri qabâḥat, neticeleri şeqâvet, sırları ḥıyânet ve guslları cenâbet. Şüfilerde ri'yâzet yok, faḳîrlerde qanâ'at yok, ḡanîlerde şehâvet yok, dervişlerde vehm-i kıyâmet yok.

Ey dervîş, ahvâlimız neçük bolğay? Ey dervîş, bilgil ve āgâh bolğil kim evvel kelime-i şerî^c at, ikinci kelime-i ʔarîḳat, üçüncü kelime-i ma^c rifet, tör-tünçü kelime-i haḳîḳatnı bilmek kerek. Eger şüfi bolup bu kelimelerni bilme-se, süfi emes.

Kelime-i şerî ^c at bu turur	:	لا الة الا الله محمد رسول الله
Kelime-i ʔarîḳat bu turur	:	لا الة الا الله صفاً صفاً محمد رسول الله
Kelime-i ma ^c rifet bu turur	:	لا الة الا الله عظمته محمد رسول الله خلقه
Kelime-i haḳîḳat bu turur	:	لا الة الا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey dervîş meşâyılı mā teḳaddemeniñg faḳîrlıḳını ḳabûl ḳılıp, sözleriġa pey-revlik ḳılıp, aḳkâm ve erkânlarını bilip hevâ vü hevesni terk ḳılıp, nef-sni mücâhede yayı birlen sındurup özige muṡî^c ḳılıp ve ḳanâ^c atnı pîşe ḳılıp, ḳazâsiġa râzî bolup, belâsiġa şabr ḳılıp ni^c metiġa şükr ḳılıp aytken risâleġa ‘amel ḳılıp Ḳudâ-yi Ta^c âlâniñg emrlerini becây ḳeltürse, dervîşlik atı añġa müselleme bolur. Yoḳ erse, bularnı bilmey şeyḳlık da^c vâsin ḳılsa, kıyâmet küni ḳara yüzlüg bolup şermende bolğay, ne^c ūzu bi^c llâh min zâlike. Faḳîrlık mertebesi maḳam-i a^c lâ turur, her kimge müyesser bolmas.

*Ḳudret birlen Ḳak’dın bizge fermân boldı,
Tüpsiz teñgiz içre yalguz tüştüm döstlar.
Ol teñgizġa uġan ezim fermân kıldı,
Biḳamdi’llâh şıḳḳat selâm keçtim döstlar.*

*Yaşım yetti, ‘ömrüm keçti, kökke uçtum,
Bağrım taştı, ‘aqlım şaştı yerge tüştüm,
Nefs-i şeyṡân ḳaylı birle köp uruştum,
Şabr u rızâ maḳâmâtın aştumdöstlar.*

*Toḳuzımda tükel tozdım, tükenmedim,
On yaşımda oñg yanımġa örkülmedim
On birimde öz nefsimġe zâbit boldım,
Faḳr u rızâ maḳâmâtın keçtim döstlar.*

*On ikimde barça ervâḳ kelâm kıldı,
Ḳürlar ḳarşu ḳelip mañġa selâm kıldı,
Sır şerbetin sâḳî bolup mañġa sundı,
Anı alıp edeb birlen içtim döstlar.*

On üçümde gavvās bolup deryā çomdum
Ma' rifetni gevherini sırdın terdim,
Şem' in körüp pervāne dek özüm urdum,
Bî-hüş bolup 'aklım ketti şaştım dōstlar

On törtümde tofrağ-şifat h'ārlik tarttım,
Hū Hū teyü başım birlen tünler kıttım,
Miñg altunlık kıymetini birge sattım,
Andın soñgra kanat kaçıp uçtum dōstlar.

On beşimde dergāhıge yanıp keldim,
Yazuk birlen her iş kıldım, alıp keldim,
Tevbe kılıp Haq'ka boyun sunup keldim,
Tevbe kılıp yazuklardın kaçtım dōstlar.

Cebra' il vahiy keltürdi haq Resülğa,
Āyet keldi zıkr aytkin dep cüz ü külğa,
Hızır Babam meni saldı uşbu yolğa,
Andın soñgra deryā bolup taştım dōstlar.

Şeri' atıñ büstānıda cevlān kıldım,
Tarikatnıñ gülzārıda seyrān kıldım,
Haqikatnıñ bāzārıda tayrān kıldım,
Ma' rifetnıñ eşikini açtım dōstlar.

Elest hamrın pîr-i muğān toya berdi,
İçe berdim miqdārımça kıya berdi
Kul Hāce Ahmed içim taşım köye berdi,
Tāliblerğa dürr ü gevher saçtım dōstlar.

El-kıssa, bu maqām enbiyālar ve 'arifler ve 'aşıklarnıñ maqāmı turur. Husūsen Hazret-i Resül-i Ekrem, salla'llāhu 'aleyhi ve sellemniñ maqām-ları turur, ya' nī الفقر فخری dediler. Ve faqırni yaşşı körmek imāndın turur ve faqırni h'ār tutmaq küfr turur. Neçük kim Hazret-i nebiyyinā, salla'llāhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Ammā faqır-lıq mertebesi ve hürmeti yeti kat āsmāndın ve yeti kat yerdin uluğraq tu-rur. Neçük kim Hazret-i Resül-i Ekrem, salla'llāhu 'aleyhi ve sellem, aydılar: حرمة الفقراء المؤمنين اعظم عند الله من سبع السموات و الارضين

Ey dervîş, her kim ğanîlerni ikrâm kılsa dünyâsı üçün, ebedü' l-âbâd Hudâ-yi Ta' âlânıñ la' netiġa giriftâr bolur; ve eger faķîrni ġaķîr körse ve ihânet kılsa, Hudâ-yi Ta' âlâ çendîn 'azâbġa giriftâr kılgay. Bol fi' l mü' minlerde bolmas, meger münâfıķlarda bolġay.

Hazret-i 'Alî razıya' llâhu 'anhu, rivâyet kııurlar kim dervîşlik maķâmı kırık turur. Eger bilip 'amel kılsa, dervliki pâk turur; ve eger bilmese ve örġenmese, dervîşlik maķâmı aña ġarâm turur ve câhil turur. Ol kırık maķâmı onı maķâm-i şerî' atda turur ve onı maķâm-i tarîķatda turur ve onı maķâm-i ma' rifetde turur ve onı maķâm-i ġaķîķatda turur.

Ol on maķâm şerî' atda turur: Evvel îmân keltürmek ġaķ Ta' âlânıñ birlikige ve barlıķıġa ve sıfatıġa ve zâtıġa. İkinci namâz oķumaķ turur. Üçünçi rûze tutmaķ turur. Dörtünçi zekât beremek turur. Beşünçi ġac kıılmaķ turur. Altınçi mülâyim sözlemaķ turur. Yetinçi 'ilm örġenmaķ turur. Şekizünçi Hazret-i Resül-i Ekrem, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellemniñ sünentlerini becây keltürmaķ turur. Tokuzünçi emr-i ma' rufnı becây keltürmaķ turur. Onunçi nehy-i münker kıılmaķ turur.

[OL] on maķâm tarîķatda turur: Evvel tevbe turur. İkinci pîrġe ķol bermaķ turur. Üçünçi ġavf turur, Dörtünçi recâ turur, ya' nî ġaķ Ta' âlâ raġmetidin ümidvâr bolmaķ turur. Beşünçi vird-i evķâtnı becây keltürmaķ turur. Altınçi pîrni ġızmetide bolmaķ turur. Yetinçi pîrniñ icâzeti birle sözlemaķ turur. Şekizünçi naşîġat eşitmek turur. Tokuzünçi tecrîd bolmaķ turur. Onunçi tefrîd bolmaķ turur.

On maķâm ma' rifetde turur: Evvel fenâ bolmaķ turur. İkinci dervîşliķ-nı ķabül kıılmaķ turur. Üçünçi her işke taġammül kıılmaķ turur. Dörtünçi ġelâl ġayyib ġaleb kıılmaķ. Beşünçi ma' rifet kıılmaķ turur. Altınçi şerî' at ve tarîķatnı ber-pây tutmaķ turur. Yetinçi dünyânı terk kıılmaķ turur. Sekizünçi âġiretni iġtiyâr kıılmaķ turur. Tokuzünçi vücüd maķâmını bilmaķ turur. Onunçi ġaķîķat esrârını bilmaķ turur.

[OL] on maķâm ġaķîķatda turur: Evvel ġaķ-râġ bolmaķ turur. İkinci yaġşı yamanı tanımaķ ve burun loķmage ķol salmaslıķ, belki fazlage ķanâ' at kıılmaķtur. Özini, loķmasını sebîl-râġ kıılmaķ ve kişini âzâr bermeġey ve faķîrliķġa münker bolmaġay ve seyr-i sülûk kıılmaķ, her kimdin sırrın saķlamaķ ve şerî' at ve tarîķat [ve ma' rifet] ve ġaķîķat maķâmını bilmek ve 'amel kıılmaķ.

Şeyġ ġasan-i Başrî, raġmetu' llâhi 'aleyhi, rivâyet kııurlar: Hazret-i Resül, raġmetu' llâhi 'aleyhi ve selemdin Hazret-i 'Alî, razıya' llâhu 'anhu,

aydılar: Mi‘ rāc keçesi Hâk Ta‘ âlânıñ fermânı birlen Hâzret-i ‘Cebrâ‘ il, ‘aleyhi‘ s-selâm, Burâk keltürdiler. Yêti kat âsmâdın aşurdı, Teñgri, ‘azze ve celle, kudreti birlen; ‘acâyiblerni kördi. Hâzret-i Rabbu‘ l-erbâbdın nidâ keldi: Yâ Seyyide‘ l-mürselîn, yoçarı nazar kı! Hâzret-i Resül-i Ekrem, şalla‘ l-lâhu ‘aleyhi ve selem, nazar kıldılar erse, ‘acâyib şüretlerni kördiler ki anıñ şerhi yer ve kökke sıgmas. Anda hayrân qaldılar ve bî-hüş boldılar. Yene hüş-larığa keldiler ve aydılar: Yâ Rab, ol ne şüret erdi ki kördüm, ‘aql u hüşumdın kettim? Hâzret-i Rabbu‘ l-‘izzetdin nidâ keldi ki ol şüret faqîrlık şüretidür. Ey Muhammed, eger menî tileseñ, faqîr ve tecrid ve tefrid bolğı; ve eger dîdar tileseñ, riyâzet tartkıl, tâ meniñ cemâlımğa müşerref bolğay sen. Ve her kim dîdar tilese, ğayr-i Hâk aña harâm turur.

Faqîrlık şüreti kökde erdi, kökdin yerge indi. Şahâbeler faqîrlık şüretini kördiler. Ammâ meşâyıqlar ol şüretni beyânıda muhtelif sözlepdürler. Hâzret-i ‘Alî, kerrema‘ llâhu vechehu, aydılar: Hâzret-i Muhammed Muştafâ, şalla‘ llâhu ‘aleyhi ve sellem, ol keçe Mi‘ râcdın yanıp keldiler, mubârek yüzleride nûrî kördüm. On sekiz miñ ‘âlem mañga ol nürdın ‘iyân boldı. Anda aydım: yâ Resül‘ llâh, bu kün yüzüñizde nür kördüm, kündeکیدin ziyâde. Hâzret-i Resül, şall‘ llâhu ‘aleyhi ve sellem, aydılar: Bol keçe Mi‘ râc‘ da Rabbu‘ l-‘âlemîn hâzretide faqîrlık şüretini kördüm, ‘ışq şarâbıdın bir cür‘ a nüş kıldım, dediler. Hâzret-i ‘Alî, razıya‘ llâhu ‘anhu, aydılar: Bu hâlde men hem ârzü kıldım. Hâzret-i Resül, şalla‘ llâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘ışq şarâbıdın cür‘ âi mañga hem berdiler, içtim, bî-hâl boldum ve bî-hüş boldum. Yene hüşumğa keldim, her ne Hâzretke mu‘ âyene ve müşâhede erdi, mañga hem şundağ boldı. Hâzret-i Resül-i Ekrem, şalla‘ llâhu ‘aleyhi ve sellem, aydılar: Yâ ‘Alî, faqîrlık maqâmında on maqâm bar turur ve on nür bar turur ve on yol bar turur ve on orun bar turur, kırk meretebe bar turur.

Ol on maqâm bardur: Evvel qanâ‘ at turur, çünânçı Hâzret-i Resül-i Ekrem, şalla‘ llâhu ‘aleyhi ve sellem, aydılar: *يا ابي الصبر كثر من كنوز الجنة* Ya‘ nî qanâ‘ at gencdür kim hergiz tükenmes. Ve mâlnıñ fayidesi yoçtur, ölüm vaqtında münqati‘ bolur. İkinci maqâm-i faqr, belâğa taħammül qılmaqdur. Üçünci maqâm-i faqr, giriftârlık turur bendelikige. Törtünçü maqâm-i faqr, ‘azâb turur, Eyyüb dek bolmış turur. Beşinci maqâm-i faqr, hayret turur. Altınçı maqâm-i faqr, riyâzet turur. Yetinçü maqâm-i faqr, açlığ turur. Sekizinci maqâm-i faqr, helâket turur. Tokuzinci maqâm-i faqr, dil-haste bolmaq turur. Onunçı maqâm-i faqr, Hâzret-i rabbu‘ l-‘izzetlik turur.

Ve on nūr-i fakr turur: Evvel nūr-i şıdķ. İkinçi nūr-i şabr. Hāzret-i Resūl, şalla‘ llāhu ‘aleyhi ve selem, aydılar: الصبر كنز من كنوز الجنة Ya‘ nī şabr, behişt-niñ gencleridin turur. Üçüncü nūr-i şükr turur. Törtinçi nūr-i fikr turur. Beşinçi nūr-i zıkr turur. Altınçı nūr-i namāz turur. Yetinçi nūr-i rüze turur. Şekizinçi nūr-i imān turur. Toқuzinçi nūr-i şadaķa turur. Onunçi nūr-i pāk-cān turur.

Ve on yol-i fakr turur: Evvel tevbe turur. İkinçi yazuқlardın ķaytmaķ turur. Üçüncü peşimānlıķ turur, yaman işlerdin. Törtinçi hayret turur. Beşinçi maķām hārılıķ ve zārılıķ turur. Altınçı Hāķ Ta‘ ālā’dın yarı tilemek turur. Yetinçi yaman yollardın yanmaķ turur. Şekizinçi Hūdā-yi Ta‘ ālā’niñ zıkrı birlen bolmaķ turur. Toқuzinçi tefekkür turur. Onunçi fenā bolmaķ turur.

Ve on orun bar turur: Fakr turur hikmet turur, ‘adl turur, ‘aql turur, hilm turur, hayāt turur, ‘izzet turur, ihsān turur, settārılıķ turur, emānet turur, teslīm turur.

Şeyh Şihābü‘ d-dīn, ķaddesa‘ llāhu sırrehu, aydılar: Dervişlikke bol kırķ şerāyitni bilmaķ ķerek. Andağ kişini şöfi degeyler. Sulţān Aħmed-i Kübrā aydılar: Yetmiş üç yıl ‘ömr kördüm, kırķ yıl müsāfirılıķ birlen boldum, yeti yıl hac kıldım, miñg mertebe hatm-i Qur‘ ān kıldım, yetmiş mertebe Hāzret-i Resūl-i Ekrem, şalla‘ llāhu ‘aleyhi ve sellemni tüşümde kördüm. Mübārek yüzlerige ķarap bol kırķ maķāmni mañga aydılar. Meñ ‘amel kıla‘ lmadım, Hāzret-i Vācib Ta‘ ālāga yetişmedim. Hāzret-i Şeyh Şihābü‘ d-dīn, rahmetu‘ llāhi ‘aleyhi, aydılar kim bol kırķ maķāmniñ onı [maķām-i] şeri‘ atda turur ve onı maķām-i řarīķatda turur ve onı maķām-i haķīķatda turur ve onı maķām-i ma‘ rifetde turur. Her şüfi ve her derviş ve her fakir ki bol kırķ maķāmni bilmese ve ‘amel kılmasa, şüfilik şeyhlik, faķirlik da‘ vāsın kılsa, yalğan turur. Ve eger şüfiğa bu dünyāni ni‘ meti [ni] tamām bersheler, kāfirlerge işāret kılsa ķerek. Ve eger ‘uķbī ni‘ metini ve cennetni tamām bersheler, mü‘ minlerge işāret kılsa ķerek. Miħnet ü renc [ü] belāni özige körse ķerek. Şüfi eger halvetde bolsa, Hāķ Ta‘ ālāni zıkrı birlen bolsa ķerek. Ve eger hāķ arasıda bolsa, şeri‘ at emri birlen iş kılsa ķerek. Ve her vaķti ki dermānde bolsa, aniñ dergāhiğa şabr kılsa ķerek. Şüfi helāl yemaқdın tevbe kılsa ķerek, illā biķaderi zarūretin, tā şübhege tüşmegey. Ve eger şüfi dünyā ni‘ metini tilese, şüfi emes. Ve eger du‘ ā ve zārī bilen belā ve miħnetğa şabr kılsa, şüfi turur.

Ve şeyhlik maķām-i mücāhede turur. Ve ehl-i dünyā bülendni tiler ve ehl-i ‘uķbī pestlikni tiler ve hārılıķni tiler. Ve eger şüfiğa belā ķelse, āh vāh

demes ve şabr kıılır. Ve eger şūfīnīng nefsi ni‘ met ārzū kıılsa, nefsi ni ārzūsını bermegey. Ve eger şūfī aç bolsa ve bürehne bolsa, hoşnūd bolğay ve şabrdın özgeni ihtiyār kıılmağay, hoş tevāzu‘ lık bolğay.

Bol on maķām şerī‘ atda turur ve on maķām ʔarīkatda turur, teslīm turur, ya‘ nī belā ve miħnet başıǵa kełse, özini teslīmǵa cān u dil birle salğay. Yene içmek yemekni ħalkđın tilemesün. Ve ğilīm pāresini atlasdın ziyāde körsün. Kündüz rüze, keççe namāzda bolsun ve tilāvet-i ǘur‘ ān birle bolsun.

Nazm

*Diliñg āħırda bolsun rāħat-i merg,
Oķup ǘur‘ ān tilāvet kıılmağil terk.*

Ve eger ʔa‘ ām yeše ve libās keyse, niyeti ‘ibādet bolsun ve ehl-i maħabbetdin özgeni zıkr kıılmasun. Ve yene iħlāşı birle bolsun. Şūfī her keççe namāz-i teheccüdni terk kıılmasun, ħavf ve recā içide bolsun. Ve eger şūfī ʔa‘ atını ħalkǵa zāħir kıılsa riyā üçün, ellig yıllık ʔa‘ atını zerre-i ʔa‘ āmǵa satğay, Tēñgri, ‘azze ve celleǵa şāyeste bolmağay.

Ve yene şūfī yolǵa rāstlık birle qadem kıoyğay ve rāst sözlegey, zīrā ki köñgöl tilge ħaber berür. Yene şūfī nefsi ni köydürüp fenā kıılsa kerek; dünyādın sözlemese kerek. Ĥaķ Ta‘ ālā’ nıñ yādı birlen hoş-vaķt bolsa kerek. Ve yene şūfī pest-liķāy bolsa, Ĥaķ Ta‘ ālāni tapğay. Eger otqā baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger suǵa baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger yoķarı baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger ilgeri baķsa, Ĥaķnı körgey ve eger oltursa, Ĥaķnı körgey müşāhede közi birlen. Ve yene şūfī ilme‘ l-yakīn ‘ayne‘ l-yakīn maķāmını tapğay. Ve eger sır közi birle yoķarı baķsa, ‘arşnı körgey. Ve eger kıoyı baķsa, yeți ʔabaķa zemīnni tā taħte‘ s-şerā, püşt-i ğāv-i māħīni körgey ve ħiç ħicāb bolmağay. Ve eger ħaķķe‘ l-yakīn közi birlen baķsa, maħlūķāt ve maşnū‘ ātdın keçip bī-çün ve bī-çigüne Ĥaķnı körgey ve ma‘ rifetde barça kevneyn ‘alemini körgey, tanımaķ turur bī-şekk ü bī-şübhe. Ve yene sūfī dünyā ve āħiretde aniñg ħimme-tiǵa sıǵmas, barça beħiştiniñ ni‘ metleri közige körünmes. Yene şūfī degen Ĥudā-yi Ta‘ ālānıñ şevķıda su deķ bolup erip aķsa kerek, köñgölni Ĥaķnı rızāsıǵa berse kerek, ferzendıǵa ve mālıǵa köñgöl bermese kerek. Yene şūfī değenni ğıda tapmağaylar, veyl şırātda hem tapmağaylar ve cennetde hem

tapmağaylar, Hâzret-i Vâcib Ta' âlânınğ kurbıda tapğaylar. Eger şöfi aytsa, ey Bâr-Hudâyâ, barça 'âşîlerni mañga bağışlağıl deşe, anıñ sözini Hâk Ta' âlâ red kılmağay. Ve yene sūfi tâ Hâzret-i Hâk Ta' âladın nidâ eşitmese, cânını bermegey; münkir ve nekirdin endişe kılmağay, kıyâmetni endişe kılmağay, hür u kusûrğa bakmağay, tâ Melik-i Gaffârni körmegünçe. Yene şūfi ol bolur kim barça işlerdin köñgli savuqbolsa, nefis ve shevâtdın şâf bolsa, bâtını âfâtdın şâf bolsa, yürüşü şâf bolsa, bâtını puhte bolsa, közi iki dünyâdın dühte bolsa, sırrı efrûhte bolsa.

Bol ayılgen sekseñ mağâm boldı. Ey dervîş, her bir mağâm bir peygâmberni mağâmları turur. Evvel Hâzret-i Âdem, 'aleyhi' s-selâmni ve âhırı Hâzret-i Muhammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellemni turur. Sulţanu' l-meşâyih Hâzret-i Hâce Ahmed-i Yesevî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aydılar kim yetmiş 'ilm-i âdâbnı bilmegünçe, yetmiş mağâm yolını tay kılıp kezme-günçe her kim şeyhlik mağâmı da' vâsın kılısa, ol hemân büt bolğay.

Şeyh Serî-i Saqatî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aydılar: Fakr, bir tağ erür, barça kânlarını mekânı turur. Şeyhu' l-meşâyih, qaddesa' llâhu ta' âlâ rûhahu, aydılar: Fakr, bir deryâyî turur. Ol deryânınğ pâyânı yok, anıñ pâyânı kişi körgeni yok, becüz Hâzret-i Muhammed Muştafa, şalla' llâhu 'aleyhi ve sellem. Seyyidü' t-tâ' ife Hâzret-i Cüneyd-i Bağdâdî ayturlar: Fakr, bir püşte turur. Seyyid Ahmed-i Kübrâ ayturlar: Fakr, nür-i Hudâ turur; her kimge ol nürni ziyâsı teğse, anıñ ziyâsıdın kemâl-i 'ışk tapar. Şeyh Ahmed aytur: Fakr, bir tâc-i devlet turur; her kim başığa koydı, iki cihânda sulţân boldı. Şeyh Şaķîķ-i Belhî, rahmetu' llâhi 'aleyhi, aytur: Fakr bir ot turur; her kimniñ köñglige tüştü, vücûdı altun boldı. Şeyh Ahmed-i Câm aytur: Fakr, bir şarâb turur; her kişi cür' aî nüş kıldı, tâ kıyâmetğaça pest-likây boldı. Şeyh Kutbu' d-dîn Hayder aytur: Fakr, cezbe-i Hudâvend erür; her kimge teğse, iki cihânda murâdı hâşıl bolur. Hâce 'Abdulâh Hayder aytur: Fakr, hidâyet-i rabbânî turur; her kim ki yol taptı, cavidâne sulţanlığni taptı. Şeyh Manşûr-i Hallâc aytur: Fakr, didâr-i Hâk Ta' âlâ turur; her kim ki kördi, körmedi. Loğmân-i Serahsî aytur: Fakr, şebbâz-i himmet turur; her kimge qondı, ol kişi 'arşke pervâz kıldı.

Meşâyih kavlı mundağ erür: Fakr, Hâk Ta' âlânınğ bağ-i vaşlıdın dırahtı turur. Ol dırahtnıñ butağı 'aql turur, rîşesi hidâyet turur, meyvesi hayr u şehâvet turur, sâyesi kanâ' at turur, anıñ bûyı şevk turur. Anıñ bergi her kimge teğdi, 'amel-i sâlih hâşıl kıldı. Ve her kim meyvesidin yeđi, hayât-i câ-

vidâne taptı. Ve eger büyü her kimge yetse, mest ü hayrân bolğay. Ve eger sāyeside orun alsa, āftāb-i ḥaḳīḳat aṅga tüşkey.

Ey dervīş faḳrınıṅ altı ādābı bar turur: Evvel yahşı ve yaman sözge süküt kılmak ve pīr aldıda ḥāmūş bolmak ve bī-icāzet-i pīr sözlememak, kişi birle açığ bolmamak ve ḥāş u ‘āmnıṅ hızmetini kılmak ve nefsnı öltürmak ve hevā vü hevesni terk kılmak. Faḳrdın pākīze neḡerse bolmas. Faḳr ğurbet turur, aç bolmak turur. Ve eger aç bolsa, anıṅ ṭahāreti ve zikri ketmes. Ve eger tok bolsa, fesādlar peydā bolur.

Faḳr maḳāmı şekiz turur: Evvel tevbe turur, ‘ibādet turur, maḥabbet turur, şabr turur, şükr turur, rızā turur, zühd turur, ‘āriflik turur. Evveli Ḥāzret-i Ādem, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, ‘abidlik Ḥāzret-i İdrīs, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, şükr ve maḥabbet Ḥāzret-i İbrāhīm, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, şābırlık Ḥāzret-i Eyyüb, ‘aleyhi‘ s-selāmdın (ḳaldı), rāzīlik Ḥāzret-i Mūsā, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, zāhidlik Ḥāzret-i ‘İsā, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, ‘āriflik Ḥāzret-i Muḥammed Muşṭafā, şalla‘ llāhu ‘aleyhi ve selamdın ḳaldı.

Faḳr mertebesi yeti turur: Cevānmerdlik turur, sipāhīlik turur, [ġarīblık turur], ḥırḳa turur, ḳanā‘at turur, tevekkül turur. Cevānmerdlik Ḥāzret-i ‘Alīdin ḳaldı, sipāhīlik Ḥāzret-i Süleymān, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, ġarīblık Ḥāzret-i Yaḥyā, ‘aleyhi‘ s-selāmdın ḳaldı, ḳanā‘atlık Ḥāzret-i Muḥammed Muşṭafa, şalla‘ llāhu ‘aleyhi ve selamdın ḳaldı.

Her dervīş ki bol yeti maḳām-i dervīşlikni bilmese, yā bilip ‘amel kılmasa, şeyḡ ve mürīd almak aṅga ḥarām turur. Ey dervīş, bol Faḳr-nāmede her vaşiyeti ki bitildi, kelām-i rabbānī ve ḥadīş-i nebevidin ve icmā‘-i ümmetdin bitildi. Her ṭalīb ki bol vaşiyetlerge ‘amel kılıp, istikāmet kılsa, dünyā ve ‘uḳbī müyesser bolğay. Ve eger ‘amel kılmasa, āḥır demide cāyını körüp peşimān kılgay ve şermende-i āḥiret bolğay. Her dervīş bu kırk maḳāmı bilmese ve ‘amel kılmasa, anıṅ şeyḡlığı şeyṭānī turur. Evvel maḳām-i melekūt, ikinci maḳām-i lāhūt, üçüncü maḳām-i nāsūt dördüncü, maḳām-i ceberūt şerī‘at turur, maḳām-ı melekūt ṭarīḳat turur, maḳām-ı lāhūt ma‘rifet turur, maḳām-ı nāsūt ḥaḳīḳat turur.

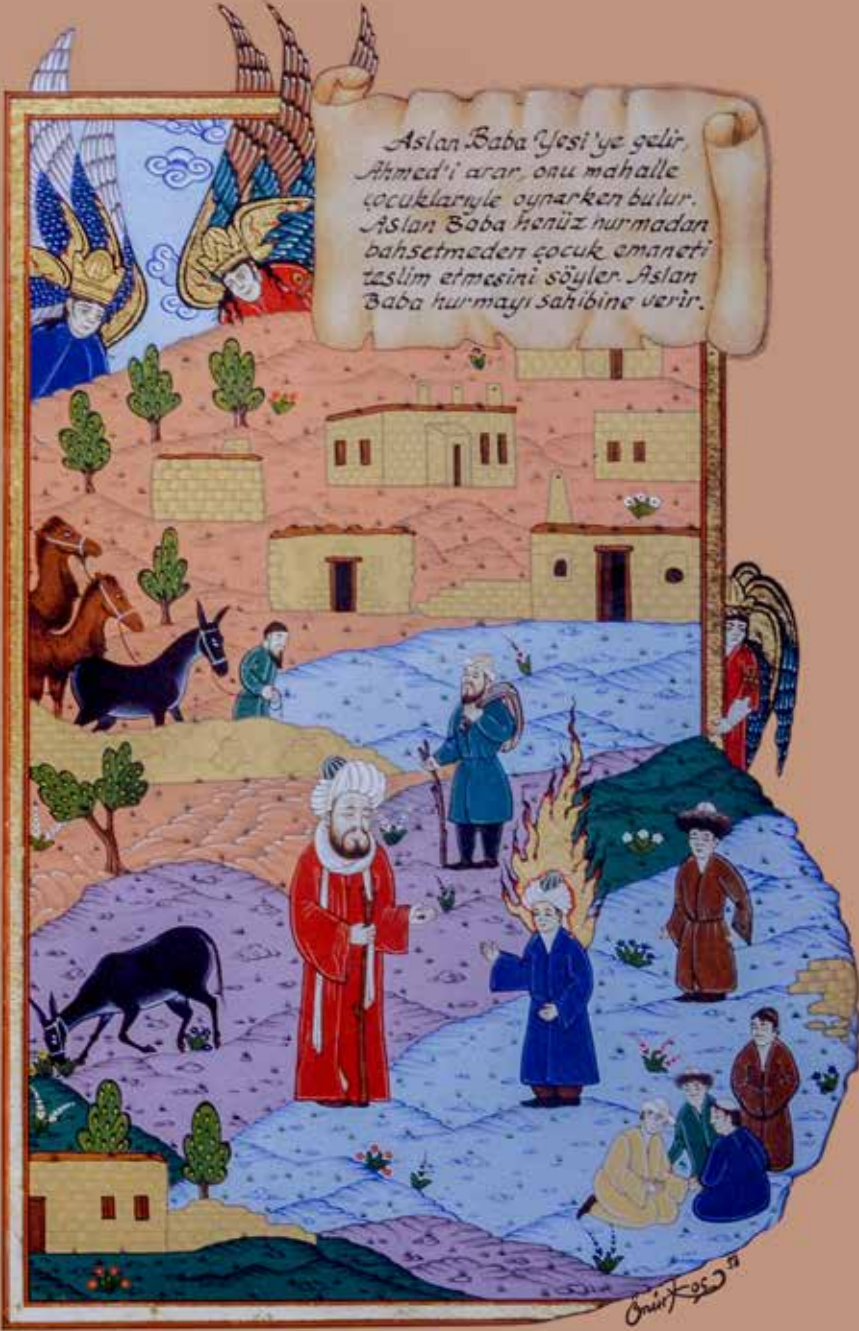
Temmet Faḳr-nāme bi-fazlıhi ve kemāl-i keremihi

*Hoca Ahmed
Yesevi ile ilgili
Menkubeler*

*Ac kalan Ashâb Hz. Peygamberden
yiyecek ister. Hz. Peygamberimizin duası
üzerine Hz. Cebrail cennetten bir tabak
hurma getirir. Ashâb hurmadan alırken
bir hurma yere düşer. Hz. Cebrail " Bu hurma
ümmetinizden Ahmed'in der. Hz. Peygamber
Aslan Baba'nın damağına hurmayı Ahmed'e
vermesi için yerleştirir.*

Aslan Baba Yesi'ye gelir,
Ahmed'i arar, onu mahalle
çocuklarıyla oynarken bulur.
Aslan Baba henüz hurmadan
bahsetmeden çocuk emaneti
taslim etmesini söyler. Aslan
Baba hurmayı sahibine verir.

Minyatür: Ömür Koç,
"Ahmet Yesevi menkıbeleri"

Yesevî'nin Fakr-nâmesi

Tercüme

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Amma bil ki kutupların kutbu şeyhlerin başı, velilerin sultanı, takva sahiplerinin delili, nebilerin sultanı (Peygamber) Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sofrasının çocuğu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri bu risalede şöyle buyurmuşlardır: Bizden sonra âhır zaman yakın olduğunda öyle şeyhler ortaya çıkacak ki İblis, lânet onun üzerine olsun, onlardan ders alacak ve bütün halk onlara dost olacak ve (fakat) müritlerini idare edemeyecekler.

O şeyhler ki müritlerinden açgözlülükle bir şeyler dilerler ve canlarını küfür ve dalâletten ayırmazlar ve bid'at ehlini iyi görürler ve sünnet ehlini

kötü görürler ve şeriat ilmi ile amel etmezler ve nâmahremlere göz salarlar (bakarlar) ve kötülüğü âdet edip Allahu Taâlâ'nın rahmetinden ümitli olurlar ve şeyhlik işlerini değersiz görürler, (onların) müritleri de dinden çıkmış olur, kendileri de dinden çıkmış olur. Ve yine değersiz bir şekilde ve inleyerek müritlerinin eşiğinde dolaşırlar, o halde müritlerinden yardım alırlar. Eğer müritleri bağış ve yardımda bulunmasa, döğüşürler ve derler ki "Ben usanmışım, Tanrı da usanmıştır." derler.

Şeyh odur ki yardım alsın, hakketmiş olanlara verir. Eğer alıp kendisi yese, murdar et yemiş gibi olur. Eğer elbise yapıp giyse, o elbise eskiyene kadar Hak Taâlâ (onun) namaz ve orucunu kabul etmez. Ve eğer aldığı yardımdan ekmeğe yapıp yese, Hak Taâlâ onu cehennemde türlü azaba uğratar. Ve eğer öyle şeyhe bir kişi itikat etse (inansa), kâfir olur. Öyle şeyhler mel'undur. Onların fitnesi Deccal'dan beterdir. Şeriatten tarikatten, hakikatten, mârifetten uzaklaşmışlardır.

Ey tâlip, eğer Hakk'ı bulayım desen, öyle pîre el ver (uzat) ki şeriatte ârif bi'llah olsun, tarikatte sırlara vâkıf olsun, hakikatte tam mânasiyle olgun olsun, mârifette büyük bir deniz olsun... Öyle pîre el ver (uzat) ki işin saadet olsun... Eğer mürit şeriat ilmini bilmeseyse, şeriat ilmini (ona) öğretsin. Eğer tarikatte bir hâl meydana gelse, tarikat ilmi ile yola salsın ve hakikat yönünden müride yol gösterebilir ve mârifette ilâhî cezbe meydana getirsin.

Şeyh Zu'n-nûn-i Mısrî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, şöyle demişlerdir ki mürit kırk yıl hizmet kılmayınca, şeyhlik ve fakîrlik ve dervişlik mevkiî ona verilmez ve hırka giymesi ona lâıyk görülmez. Sultan Ahmed-i Yesevî Hazretleri buyurmuşlardır ki bir kimse pîrlik ve şeyhlik iddiasında bulunsa, kırk yıl tâ pîrin hizmetinde bulunmayınca, şeyhlik mevkiî ona lâıyk görülmez. Ve eğer mürit alsın, (o mürit) dinden çıkmış olur. Dervişlik iddiasında bulunan bir kimse, önce Hak emrine itaat edip şeriat emri ile yola girmeli ve bâtil işlerden ve bid'atlerden vazgeçmelidir. Gece kalkıp namaz kılmayınca, gündüz hizmet etmeyince, şeyhlik iddiasında bulunsa, işi bâtil olur. Bir kimse şeriat emrinden çıkarsa, dinden (de) çıkmış olur. Eğer tevbe etmeden dünyadan göçse, Hak Taâlâ (onu) cehennemde türlü azaba uğratar.

Ey derviş, eğer (o kimseler) riyakâr zâhit, sevdalı âbit veya dilenci sūfi, veya hercaî derviş olsalar, (onların) sūfilikleri murdar, işleri fesat, müritleri dinden çıkmış (olur); öylelerinin sūfilikleri keyfî hareket (başı boşluk), dervişlikleri açgözlülük, niyetleri fitnelik, yolları mübah kılma, sünnetleri bid'at,

fiilleri kabahat, neticeleri bedbahtlık, sırları hainlik, gusulları cenabettir. Sû-filerde riyazet yok, fakîrlerde kanaat yok, zenginlerde cömertlik yok, derviş-lerde kıyamet korkusu yok.

Ey derviş, halimiz nasıl olacak? Ey derviş, bil ve uyanık ol ki evvela şeriat kelimesini, ikinci (olarak) tarikat kelimesini, üçüncü (olarak) mârifet keli-mesini, dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek. Eğer (bir kimse) sûfi olup bu kelimeleri bilmeseydi, sûfi değildir.

Şeriat kelimesi budur	:	لا اله الا الله محمد رسول الله
Tarikat kelimesi budur	:	لا اله الا الله صفاً صفاً محمد رسول الله
Mârifet kelimesi budur	:	لا اله الا الله عظمته محمد رسول الله خلقه
Hakikat kelimesi budur	:	لا اله الا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey derviş, şeyhler daha önce gelenlerin fakîrliğini kabul edip, sözlerine uyup, ahkâm ve erkânlarını bilip, geçici istekleri terk edip, nefsi mücahede yayı ile parçalayıp kendisine itaat ettirip ve kanaatı âdet haline getirip, kaza-sına razı olup, belasına sabredip, nimetine şükredip, bildirilen risaleye göre amel edip Hüdâ-yı Taâla'nın emirlerini yerine getirseydi, dervişlik adı ona uy-gun olur; yoksa bunları bilmeden şeyhlik iddiasında bulunsa, kıyamet günü kara yüzlü olup mahcup olur. Öylelerinden Allah'a sığınırım. Fakîrlik mer-tebesi yüce bir makamdır, herkesin kolayca eline geçmez.

*Kudret ile Hak'tan bize buyruk oldu,
Dipsiz deniz içine yalnız düştüm, dostlar.
O denize kadir Rabb'im buyurdu,
Allah'a hamd olsun, sıbhat ve esenlikle geçtim, dostlar.*

*Yaşım ilerledi, ömrüm tükendi, göğe uçtum,
Bağrım taşıdı, aklım şaştı, yere düştüm,
Şeytanî nefis güruhuyla (arzularıyla) çok vuruştum,
Sabır ve rıza makamlarını aştım, dostlar.*

*Dokuzumda toz gibi savruldu, tükenmedim,
On yaşımda sağ yanıma dolanmadım,
On birimde kendi nefsimi zabtettim,
Fakr ve rıza makamlarını geçtim, dostlar.*

*On üçümde dalgıç olup deryaya daldım,
Mârifetin cevherini sırdan derdim,
Mumunu görüp pervane gibi kendimi vurdum,
Kendimden geçip aklım gitti, şaştım, dostlar.*

*On dördümde toprak gibi hakîrlik çektim (hakîr görüldüm)
Hû Hû diyip gözyaşımınla geceleri (birbirine) kattım,
Bin altınlık kıymetini bire sattım,
Ondan sonra kanat çırpıp uçtum, dostlar.*

*On beşimde dergâhına dönüp geldim,
Günah ile yaptığım her işi alıp geldim,
Tevbe edip Hakk'a boyun sunup geldim,
Tevbe edip günahlardan kaçtım, dostlar.*

*Cebrâül vahiy getirdi hak Resul'a,
Âyet geldi (indi) zikret diye cüz ve kü'l'e,
Hızır Baba'm beni saldı işte bu yola,
Ondan sonra derya olup taşıdım dostlar.*

*Şeriatın bostanında dolaşıp durdum,
Tarikatın gülzarında gezinip durdum,
Hakikatin pazarında uçup durdum,
Mârifetin eşiğini açtım, dostlar.*

*Elest şarabımı pîr-i mugân doyasıya verdi,
İçiverdim miktarımca koyuverdi,
Kul Hâce Ahmed içim dışım yanıverdi,
Tâliplere inci cevher saçtım, dostlar.*

Hâsılı bu makam nebîler ve ârifler ve âşıkların makamıdır. Bilhas-
sa Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun,
makamlarıdır, yani الفقر الفخرى dediler. Ve fakîri iyi görmek (değerli tut-
mak) imandandır ve fakîri bayağı tutmak (hor görmek) küfürdür. Na-
sıl ki Peygamberimiz Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun,
buyurdular: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Amma fakîrlik mertebesi
ve hürmeti yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha yücedir. Nasıl ki Re-
sul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular:
حرمة الفقراء المؤمنين اعظم عند الله من سبع السموات و الارضين

Ey derviş, bir kimse zenginleri dünyası için ağırlasa, ebediyete kadar Hüdâ-yi Taâlânın lânetine uğrar ve eğer fakîri hakîr görse ve horlarsa, Hüdâ-yi Taâlâ (onu) pek çok azaba uğratar. Bu türlü hareket mü'minlerde olmaz, bilâkis münafıklarda olur.

Hazret-i Ali'den, Allah ondan razı olsun, rivayet ederler ki dervişlik makamı kırktır. Eğer (bir derviş) bilip (buna göre) amel etse, dervişliği temiz olur ve eğer bilmese ve öğrenmese, dervişlik makamı ona haram olur ve (o kişi) cahildir. O kırk makamın onu şeriat makamında ve onu tarikat makamında ve onu mârifet makamında ve onu hakikat makamındadır.

O on makam (ki) şeriatedir, ilki Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmektir. İkincisi namaz kılmaktır. Üçüncüsü oruç tutmaktır. Dördüncüsü zekât vermektir. Beşincisi hac kılmaktır. Altıncısı yumuşak konuşmaktır. Yedincisi ilim öğrenmektir. Sekizincisi Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allâh'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sünnetlerini yerine getirmektir. Dokuzuncusu emr-i mârufu yerine getirmektir. Onuncusu nehy-i münker kılmaktır.

O on makam (ki) tarikattedir, İlki tevbe etmektir. İkincisi pîre el vermektir (uzatmaktır). Üçüncüsü havftır. Dördüncüsü recâdır, yani Hak Taâlânın rahmetinden ümitli olmaktır. Beşincisi vird-i evkatı yerine getirmektir. Altıncısı pîrin hizmetinde olmaktır. Yedincisi pîrin izni ile konuşmaktır. Sekizincisi nasihat dinlemektir. Dokuzuncusu tecrit olmaktır. Onuncusu tefrit olmaktır.

O on makam (ki) mârifettedir, ilki fenâ olmaktır. İkincisi dervişliği kabul etmektir. Üçüncüsü her işe tahammül etmektir. Dördüncüsü helâl ve güzel istekte bulunmaktır. Beşincisi mârifet kılmaktır. Altıncısı şeriat ve tarikatı ayakta tutmaktır. Yedincisi dünyayı terk etmektir. Sekizincisi âhireti seçmektir. Dokuzuncusu vücut (varlık) makamını bilmektir. Onuncusu hakikat sınırlarını bilmektir.

O on makam (ki) hakikattedir, ilki (herkesin) yolunun toprağı olmaktır (alçak gönüllülük). İkincisi iyiyi-kötüyü tanımaktır. Ve (üçüncüsü) bir parça lokmaya el uzatmamak, belki fazlaya kanaat etmektir. Ve (dördüncüsü) kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmektir. Ve (beşincisi) kimseyi incitmemektir. Ve (altıncısı) fakîrliği inkâr etmemektir. Ve (yedincisi) seyr-i sülûk kılmaktır. Ve (sekizincisi) herkesten sırrını saklamaktır. Ve (dokuzuncusu) şeriat, tarikat, (mârifet) ve hakikat makamını bilmek ve onuncusu amel etmektir.

Şeyh Hasan-i Basrî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, rivayet ederler ki Hazret-i Resul'dan Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, naklettiler ki Mirac gecesi Hak Taâlâ'nın buyruğu ile Hazret-i Cebrâil, selâm üzerine olsun, Burak getirdiler. Yedi kat göklerden aşırıldı Tanrı, aziz ve celil olsun, kudreti ile, acayıpları gördü. Hazret-i Rabbu'l-erbab'dan nidâ geldi: Yâ Resulların (Peygamberlerin) Efendisi, yukarı bak! Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, baktılsa, acayıp sûretler gördüler ki onun açıklaması yer ve göğe sığmaz. O an hayran kaldılar ve kendilerinden geçtiler. Tekrar kendilerine geldiler ve buyurdular: Yâ Rab , o ne sûret idi ki gördüm, aklım (başımdan) gitti? Hazret-i Rabbu'l-izzetden nidâ geldi ki o sûret fakîrlik sûretidir. Ey Muhammed, eğer beni dilesen, fakîr ve tecrit ol ve eğer didar dilesen, riyazet çek, tâ benim cemalime müşerref olasın. Ve her kim didar dilese, Hak'tan başka her şey (ona) haramdır.

Fakîrlik sûreti gökte idi, gökten yere indi. Sahabeler fakîrlik sûretini gördüler. Amma şeyhler o sûretin anlatılmasında çeşitli sözler söylemişlerdir. Hazret-i Ali, Allah onun zâtını şerefli kılsın, buyurdular: Hazret-i Muhammed, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, o gece (ki) Mirac'dan dönüp geldiler, mübarek yüzlerinde bir nur gördüm. On sekiz bin âlem bana o nurdan apaçık belli oldu. O zaman dedim (ki): Yâ Resula'llah, bugün yüzünüzde nur gördüm, her günküden ziyade. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: O gece Mirac'da Rabbu'l-âlemin huzurunda fakîrlik sûretini gördüm, aşk şarabından bir yudum içtim, dediler. Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, buyurdular: Bu hâlde ben de arzu ettim. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, aşk şarabından bir yudum da bana verdiler, içtim, hâlsiz düştüm ve kendimden geçtim. Tekrar kendime geldiğimde, her ne Hazret-i (Peygamber)e gözükmüş ise, bana da aynı şekilde gözüktü. Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: Yâ Ali, fakîrlik makamında on makam, on nur (haslet), on yol ve on mevki vardır, (böylece) kırk mertebe vardır.

O on makamın ilki kanaattır, nasıl ki Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular; الصبر كنز من كنوز الجنة Yani, kanaat hazinedir ki asla tükenmez Ve ölüm vaktinde malın faydası yoktur, son bulur. İkinci fakr makamı belâyâ tahammül etmektir. Üçüncü fakr makamı (Tanrının) kulluğuna tutkunluktur. Dördüncü fakr makamı azaptır, (Hazret-i Eyyub gibi değildir. Beşinci fakr makamı hayrettir. Altıncı fakr makamı

riyazettir. Yedinci fakr makamı aklıdır. Sekizinci fakr makamı mahvolmadır. Dokuzuncu fakr makamı gönü yaralı olmaktır. Onuncu fakr makamı Hazret-i Rabbu'l-izzetlikdir.

Ve on fakr nurunun ilki sıdk nurudur. İkincisi sabır nurudur. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: الصبر كنز من كنوز الجنة Yani sabır, cennetin hazinelerindedir. Üçüncüsü şükür nurudur. Dördüncüsü fikir nurudur. Beşincisi zikir nurudur. Altıncısı namaz nurudur. Yedinci oruç nurudur. Sekizincisi iman nurudur. Dokuzuncusu sadaka nurudur. Onuncusu temiz ruhluluk nurudur.

Ve on fakr yolunun ilki tevbedir. İkincisi günahlardan vazgeçmektir. Üçüncüsü kötü işlerden pişmanlıktır. Dördüncüsü hayrettir. Beşinci makam hakîrlik ve inlemedir. Altıncısı Hak Taâlâ'dan yardım dilemektir. Yedinci kötü yollardan geri dönmektir (vazgeçmektir). Sekizincisi Hüdâ-yi Taâlâ'nın zikri ile olmaktır. Dokuzuncusu tefekkürdür. Onuncusu fenâ (yok) olmaktır.

Ve on mevki vardır: Hikmet, adl, akl, hilm, hayat, izzet, ihsan, settarlık, emanet, teslim.

Şeyh Şihabü'd-din, Allah onun sırrını takdis etsin, dediler ki: Dervişlikte bu kırk şartı bilmek gerek. Öyle kişiye sūfi derler. Sultan Ahmed-i Kübrâ dediler ki: Yetmiş yıl yaşadım, kırk yıl seferde bulundum, yedi yıl hac kıldım, bin defa Kur'ân'ı hatmettim, yetmiş defa Resul-i Ekrem Hazretlerini, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, düşümde gördüm. Mübarek yüzlerine baktım, bu kırk makamı bana bildirdiler. Ben amel kılamadım, Vâcib-i Taâlâ Hazretlerine ulaşamadım. Şeyh Şihabü'd-din, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, dediler ki bu kırk makamın onu şeriat makamındadır ve onu tarikat makamındadır ve onu hakikat makamındadır ve onu mârifet makamındadır. Her sūfi ve her derviş ve her fakîr bu kırk makamı bilmese ve (bunlara göre) amel kılmasa, sūfilik, şeyhlik (veya) fakîrlik iddiasında bulunsa, yalan olur. Ve eğer sūfiye dünyanın nimetini tamamen verseler, (onun) kâfirliğine işaret edilmiş olur. Ve eğer öbür dünya nimetini ve cenneti tamamen verseler, (onun) mü'minliğine işaret edilmiş olur. (Sūfi) zahmet, sıkıntı ve belâyı kendisine reva görmelidir. Eğer sofi halvette olsa, Hak Taâlâ'nın zikri ile olmalıdır. Ve eğer halk arasında olsa, şeriat emri ile iş yapmalıdır. Ve herhangi bir zaman güçsüz olsa, O'nun (Tanrı'nın) dergâhında sabretmelidir. Sūfi zarurî miktarın dışında, helâl bile olsa, fazla yemekten kaçınmalıdır, tâ

(ki) şübheye düşmesin. Ve eğer sofi dünya nimetini dilege, sûfi değildir. Ve eğer dua ve ağlama ile belâ ve zahmete katlansa, sofidir.

Ve şeyhlik mücahede makamıdır. Ve dünya ehli yüksekliği diler ve öbür dünya ehli alçak (gönüllü) oluşu ve hakîrliği diler. Ve eğer sûfiye belâ gelse, âh vâh demez ve sabreder. Ve eğer sofinin nefsi nimet arzu etse, nefsinin arzusunu vermez. Ve eğer sûfi aç olsa, çıplak olsa, hoşnut olur ve sabırdan başka bir yolu seçmez; (bu ise) iyi bir alçak gönüllülük demektir.

Bu on makam (ki) şeraittedir ve on makam (ki) tarikattedir, teslimidir. Yani (sûfinin) başına belâ ve zahmet gelse, kendisini can ve gönülden teslim eder. Yine (sûfi) yemek ve içmeği halktan dilemesin. Ve kaba dokumayı atlasdan üstün tutsun. Gündüz oruç, gece namazda olsun ve Kur'ân okumakta bulunsun.

Nazm

*Gönlün, sonunda ölüm rahatlığı ile olsun,
Kur'ân oku, tilâveti terk etme.*

Ve eğer (sûfi) yemek yese ve elbise giyse, niyeti ibadet olsun ve muhabbet ehlerinden başkasını anmasın. Ve yine (sofi) ihlâs ile olsun. Sûfi her gece nâfile namazı terk etmesin. Havf ve recâ içinde olsun. Ve eğer sûfi ibadetini halka gösteriş için yapsa, elli yıllık ibadetini bir zerre yiyeceğe satmış olur; (bu türlü hareket) Tanrı, aziz ve celil olsun, katında makbul sayılmaz.

Ve yine sûfi yola doğruluk ile ayak koysun ve doğru konuşsun, zira gönül dile haber verir. Yine sofi nefsinin yakıp yok etmelidir; dünyadan söz etmemelidir. Hak Taâlâ'yı anarak vaktini hoş geçirmelidir. Ve yine sûfi alçak gönüllü olsa, Hak Taâlâ'yı bulur. Eğer ateşe baksın, Hakk'ı görür ve eğer suya baksın, Hakk'ı görür ve eğer yukarı baksın, Hakk'ı görür ve eğer ileri baksın, Hakk'ı görür ve eğer otursa, Hakk'ı müşahede gözü ile görür ve yine sûfi ilme'l-yakîn aynel-yakîn makamını bulur. Ve eğer sır gözü ile yukarı baksın, arşı görür. Ve eğer aşağı baksın, tâ tahte's-serâ'ya kadar yedi kat zemini, (hatta) balık üstündeki deniz öküzünün sırtını görür ve (arada) hiç perde olmaz. Ve eğer hakke'l-yakîn gözü ile baksın, mahlukat ve masnuattan geçip zâtından soru sorulması doğru olmayan (nasılsızlık ve sebepsizlik vasfını taşıyan) Hakk'ı görür ve mârifette bütün kevineyn âlemini görür, (bu ise) şeksiz ve şübhesiz tanımadır. Ve yine sûfi dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz, bütün cennetlerin nimetleri gözüne görünmez. Yine sûfi denilen (kişi) Hüda-yi Taâlâ'nın şevkinde su gibi olup eriyip akmalıdır, gönlünü Hakk'ın

rızasına vermemelidir, çocuklarına ve malına gönül vermemelidir. Yine sûfi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar; (hatta) sıratı da, cennette de bulmazlar, Hazret-i Vâcib Taâlâ'nın yakınında bulurlar. Eğer sofi, ey Bâr-Hüdâyâ, bütün âsileri bana bağışla dese, Hak Taâlâ onun sözünü (isteğini) reddetmez. Ve yine sofi Hak Taâlâ'dan nidâ işitmeyince canını vermez, münker ve nekirden endişe etmez, kıyameti düşünmez, tâ Melik-i Gaffar'ı görmeyince hûri ve köşklere bakmaz. Yine sûfi o kimsedir ki her işten gönlü soğuk olmalı, nefis ve şehvetlerden arınmış olmalı, içi âfetlerden arınmış olmalı, davranışları temiz olmalı, içi pişkin, gözü (her) iki dünyaya kapalı, kafası aydınlanmış olmalı.

Bu söylentiler seksen makam oldu. Ey derviş, her bir makam bir peygamberin makamıdır. İlki Hazret-i Âdem, selâm ona olsun, sonuncusu Hazret-i Muhammed Mustafa'nın *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, makamlarıdır. Şeyhlerin sultanı Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular ki (bir kimse) yetmiş edep ilmini bilmeyince, yetmiş makam yolunu aşıp gezmeyince, şeyhlik makamı iddiasında bulunsa, o derhal kâfir olur.

Şeyh Serî-i Sakatî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular: Fakr bir dağdır, bütün değerli maden ocaklarının mekânıdır. Şeyhu'l-meşâyih, Allahu Taâlâ onun ruhunu takdis etsin, buyurdular: Fakr bir denizdir. O denizin sonu yok, onun sonunu Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, başka kimsenin gördüğü yok. Seyyidü't-tâife Hazret-i Cüneyd-i Bağdadî buyurdular: Fakr bir tepedir. Seyyid Ahmed-i Kübrâ buyurdular: Fakr Hüdâ'nın nurudur; her kime o nurun ışığı değse, onun ışığından aşkın kemâlini bulur. Şeyh Ahmed buyurur: Fakr bir devlet tacıdır: Her kim (onu) başına koydu ise, iki cihanda sultan oldu. Şeyh Şakîk-i Belhî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, fakr bir ateştir. Her kimin gönlüne düştü vücudu altın oldu. Şeyh Ahmed-i Câm buyurur: Fakr bir şaraptır; her kim ki bir yudum içti, tâ kıyamete kadar yüzü yerde (mest) oldu. Şeyh Kutbu'd-din Hayder buyurur: Fakr Allah'ın cezbesidir; her kime değse, iki cihanda muradı yerine gelir. Hâce Abdullah Hayder buyurur: Fakr ilâhî hidayettir; her kim ki (ona) yol buldu, ebedî sultanlık buldu. Şeyh Mansur-i Hallac buyurur: Fakr Hak Taâlâ'nın didarındır; her kim ki gördü, görmedi. Lokman-i Serahsî buyurur: Fakr himmet doğanıdır; her kime kondu ise, o kişi arşa uçtu.

Şeyhlerin sözü ise şöyledir: Fakr Hak Taâlâ'nın vuslat bağından bir ağaçtır. O ağacın budağı akıldır, kökleri hidayettir, meyvası hayır ve

cömertliktir, gölgesi kanattır, kokusu şevktir. Onun yaprağı her kime değdi (ise), iyi amel elde etti. Ve her kim meyvasından yedi (ise), ebedî hayat buldu. Ve eğer kokusu her kime ulaşsa, mest ve hayran olur. Ve eğer (bir kişi) gölgesinde yer tutsa, hakikat güneşi ona vurur.

Ey derviş, fakrın altı âdâbı vardır: İlki iyi veya kötü söze sükût etmektir, (ikincisi) pîr huzurunda susmaktır, ve pîr izni olmadan konuşmamaktır, (üçüncüsü) kimseyle dargın olmamaktır, (dördüncüsü) havas ve avamın (herkesin) hizmetini görmektir, (beşincisi nefsi öldürmektir, (altıncısı) geçici istekleri terk etmektir. Fakrdan temiz bir şey yoktur. Fakr gurbettir, aç olmandır. Eğer insan aç olursa, temizliğı ve zikri gitmez. Ver eğer tok olursa, fesatlar ortaya çıkar.

Fakr makamı sekizdir: İlki tevbedir, (ikincisi) ibadettir, (üçüncüsü) sevgidir, (dördüncüsü) sabırdır, (beşincisi) şükürdür, (altıncısı) rızadır, (yedincisi) zühhtür, (sekizincisi) ârifliktir. İlki Hazret-i Âdem'den, *selâm ona olsun*, kaldı; âbidlik Hazret-i İdrîs'ten, *selâm ona olsun*, kaldı; şükür ve sevgi Hazret-i İbrâhim'den, *selâm ona olsun*, kaldı; sabretme Hazret-i Eyyub'dan, *selâm ona olsun*, (kaldı); razılık Hazret-i Mûsâ'dan, *selâm ona olsun* kaldı; zâhidlik Hazret-i İsâ'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; âriflik Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, kaldı.

Fakr mertebesi yedidir: Civanmertliktir, sipahîliktir, (garipliktir), hırkadır, sabırdır, kanaattır, tevekküldür. Civanmertlik Hazret-i Ali'den kaldı; sipahîlik Hazret-i Süleyman'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; gariplik Hazret-i Yahya'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; kanaatlık Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, kaldı.

Her derviş bu yedi dervişlik makamını bilmeseydi, veya bilip amel etmeseydi, şeyh ve mürit almak ona haram olur. Ey derviş, bu Fakr-nâme'de her vasiyet ki yazıldı, Tanrı kelâmından, Peygamber'in hadislerinden ve icma-i ümmetden yazıldı. Her tâlip bu vasiyetlere göre amel edip doğru yol tutsa, dünya ve ukbayı (ahreti) kolaylıkla elde eder. Ve eğer amel etmeseydi, son anında yerini görüp pişman olur ve ahret mahcubu olur. Her derviş bu kırk makamı bilmeseydi ve amel etmeseydi, onun şeyhliğı şeytancadır. İlki melekût makamı, ikinci lâhût makamı, üçüncü nâsût makamı, dördüncü ceberût makamı (dır). Ceberût makamı şeriattir, melekût makamı tarikattir, lâhût makamı mârifettir, nâsût makamı hakikattir.

Allah'ın fazlı ve sonsuz cömertliğı sâyesinde Fakr-nâme tamamlandı.

*Minyatür: Cihangir Aşurov,
Ahmed Yesevi'nin Öğütleri*

Notlar

1. başkara‘ lmağaylar (< başkar-a almağaylar) “idare edemeyecekler, hâkim olamayacaklar, yol gösteremeyecekler”. başkar - “idare etmek, hâkim olmak, yol göstermek” esas fiili, al - yardımcı fiiline -a/-e ünlü zarf-fiil eki ile bağlanarak birleşik fiil meydana getirmiştir. al-yardımcı fiili Doğu Türkçesi’nde başlangıçta müsbet iktidar çekiminde kullanılırken daha sonra hem müsbet, hem de menfi iktidar çekiminde kullanılmış ve bu fonksiyonu ile Çağatay yazı dilinde umumîleşmiştir (bk. *Chag. Man.* s 81, e; Nesâyim. S. 168-169). Ancak bu yardımcı fiilin kullanımında yan-yana gelen ünlülerden birinin ekseri düştüğü (ünlü düşmesi, Fr., Ing. Elision, Alm. Vokalausstossung, Osm. Hazf hadisesi) görülür.

başkar - fiilin baş isminden -ğar/-ger-, - qar/-ker - isimden fiil yapma eki ile genişletilerek teşkil edildiği ortadadır. Eski Türkçe’de çınğar - “araştırmak”, köñgölker - “tefekür etmek”, tüpker - “aslını araştırmak” gibi kelimelerde de görülen ek, pek fazla işlek değildir (ek için bk. *AGr.* s 87). Radloff ve Şeyh Süleyman lugatleri kelimeyi şöylece kaydetmişlerdir: Radloff, Wb. başkar - [(Çağ. Kaz.) baş + qar‘ dan] = başar - “1. hâkim olmak, idare etmek 2. (Kaz.) bitirmek, son vermek, sona erdirmek”; Şeyh Süleyman. (başkarmak) “başarmak, becermek, ucuna varmak, idare etmek, baş etmek, ihtida etmek, yol göstermek”.

2. yürgeyer (< yür-gey-ler) “yürüyecekler” ve yürmeğunça (< yür-meğunça) “yürümeyince” Metnimizde yer alan bu iki örnekten birinde ince ek, diğerinde de kalın ek kullanılmıştır. Kalın ek kullanımını, Çağatayca ve Özbekçe’de de görülen ek uyumsuzluğuyla izah etmek

mümkündür (bu husûs için bk. K.Eraslan, Doğu Türkçesi'nde Ek Uyumsuzluğuna Dâir, *TDED*, c.XVIII, İstanbul 1970, s.113-124; ayrıca bk. Manzum Oğuznâme, not: 6). Kalın örnek yormağunça olarak okunduğu takdirde, metinde aynı mânada yor - ve yür - şeklinde iki ayrı fiilin kullanıldığı neticesine varılır ki, bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Esasen Eski Türkçe'de bile yorı - yanında yür - şeklinin bulunuşu (bk. An. İnd.) iki ayrı fiilin varlığını kabul ettirmektedir; çünkü yorı - fiilinin başta bulunan y tesiri ile ince sıraya geçmesi ve kökteki i sesinin herhangi bir sebeple düşmesi sonucu yür - şeklinin ortaya çıkması hiç olmazsa Eski Türkçe için uzak bir ihtimaldir.

Batı Türkçesi dışında kalan lehçeler genellikle yür - (<Kaz., Kır. cür-) fiilini kullandıkları hâlde, Batı Türkçesi yorı - fiilini kullanmaktadır. Ancak Batı Türkçesi yorı - fiilinin ince sıraya geçmiş ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmış şeklini (yorı-> yörü - >yürü-) müstakil fiil olarak kullandığı hâlde, şimdiki zaman teşkilinde fiilinin kalın ünlülü ve ekleşmiş şeklini devam ettirir (bk. TDB. § 459).

3. tozğunça (< toz-ğunça) “eskiyene kadar, çürüyüp dağılana kadar” toz - “eskimek, köhneleşmek, çürümek, çürüyüp dağılmak vb. gibi” fiili gerek yapı, gerekse mana bakımından toz ismi ile ilgili olmalıdır. Eski Türkçe'de toz ismi yanında toz - fiilinin bulunması ilk bakışta eş-sesli isim-fiil kökleri olduğunu düşündürmektedir (bu husûs için bk. T.Tekin, Türkçe'nin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, c.5, sy. 1, Mart 1973, s. 36-46). Bir ihtimal olarak toz - fiilinin, toz isminden -ı/-i-, - a/-e - isimden fiil yapma ekiyle tozı-/ toza - şeklinde bir fiil yapıldığı, sonradan bunun toz - şekline geçtiği de düşünülebilir. Nitekin Zenker, Wb.'da toz - yanında tozı-, toza - şekilleri de zikredilmiştir.

toz - fiili çeşitli sözlüklerde verilen manalarıyla dikkati çekmektedir: AGr. (Glossar) toz - “bitirmek, yükselmek”; US. toz - “bitirmek, çıkmak, yükselmek”; DS. toz - “yerden kaldırmak, yükseltmek”; Clouston, EDPT. toz - “toz haline gelmek”; Divân. toz - “tozarmak, toz yükselmek”; Radloff, Wb. toz - [(Çağ., OT., Kır.)] “1.küçük parçalara ayrılmak, toz hâline gelmek 2. (Kır.) birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak 3.son bulmak, eskimek”; Zenker Wb. toz - tozı -

toza - “toz hâlinde serpmek, dağılmak”; El-İdrâk. tozdı “toz koptu, kalktı”; Et-Tuhfetü’ z-Zekiyye. toz - “toz olmak”; Şeyh Süleyman. toz - “eskimek, köhne ve fersûde olmak; devam ve mukavemet etmek” vb. gibi. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi toz - fiili başlıca şu manalara gelmektedir: 1.bitirmek, 2.çıkmaq, yükselmek, kaldırmak, yükseltmek, 3.toz yükselmek, toz kalkmak, 4.toz hâline gelmek, birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak, 5. eskimek, köhne ve fersûde olmak. Bu manalardan birincisinin nereden geldiğini açıklamak kolay olmasa gerek. “bitirmek” manasında ayrı bir toz - fiili düşünülebilir mi? Diğer manalar ise birbiriyle ilgili görünmektedir, “eskimek” mânası, mânâ kayması veya mana genişlemesi sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (bu husûs için bk. D.Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara 1971, Ank. Üniv. *DTCF* yayınları; 217, s.144-146).

toz - fiilinin genişlemiş şekilleri olarak da şunlar zikredilebilir: Dîvân. tozğır - “toz kalkar gibi olmak”, tozıt - “tozutmak”; Radloff, Wb. tozun - (Osm.) “toz gibi ince olan şeyler toz haline gelmek”, tozut - (Osm.) “toz kaldırmak”, tozuş - (Osm.) “birlikte toz kaldırmak, birlikte toz halinde yükselmek”, tozdur - (Çağ.) “toz kaldırmak, yükseltmek”; Şeyh Süleyman. tozutmek “toz kaldırmak, toz etmek, ber-pâ ve bünyad eylemek, yükseğe çıkarmak, husûle getirmek”.

4. örgetkey (<örge-t-key) “öğretecek” *örge - (<ögre - <ö-g-r-e-) fiili elimizdeki malzemeye göre -t - (faktitif) veya -n - (dönüşlülük) ekiyle genişlemiş olarak kullanılmaktadır: öğret-, örgen - gibi. Ayrıca Batı Türkçesi dışındaki lehçe ve şiveler bu fiillerin yer değiştirme'ye uğramış örget-, örgen - şekillerini kullanırlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi *örge - fiili gövdesi, ö - “düşünmek” fiilinden -g ekiyle (ek için bk. *AGr.* § 95) meydana getirilmiş bir gövdedir. ö - kökü ile ilgili teşkilleri şöylece gösterebiliriz:

ö - “düşünmek”

ög (<ö-g) “akıl”

ök - (<ö-k) “düşünmek”

ökün - (<ök-ü-n-) “pişman olmak”

öglen - (<ög-le-n-) “kendine gelmek”

*öğü - (<ög-ü-) “nasihat etmek”

öglendür - (<ög-le-n-dür-) “kendine getirmek”

öğüt (<ögü-t) “öğüt”

öğren - (<ög-re-n-) “öğrenmek”

öğütle - (<ögü-t-le-) “öğütlemek”

öğret - (<ög-re-t) “öğretmek”

öğretin - (<ög-re-t-i-n) “temrin etmek”

ögsire - (<ög-sire-) “kendinden geçmek”

öğret - (<ög-re-t) “temrin, itiyat”

ögreyük (<ög-re-yük) “görenek, âdet”

Bu şemadan çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır: “1. Türkçe, bilhassa Eski Türkçe devresinden sonra, tek ünlülü köklerden uzaklaşmaya başlamıştır. (bk. Manzum Oğuznâme, not: “), 2. Bir kökten meydana getirilen gövdelerin hepsi Türkçe’de kullanılmamakta, bazı kullanılmayan gövdelerin ise daha da genişlemiş şekilleri kullanılmaktadır (* ögre - kullanılmadığı halde, örgen - ve öğret-’in kullanılışı gibi). 3. Türkçe kelimelerin manaları ve mana değişimleri üzerinde geniş ölçüde durmanın gerekliliği.

5. *körsetkey* (<*körse-t-key*) “gösterecek” *körse* - “görmek istemek” fiil gövdesinin Eski Türkçe’de *körügse* - (<*kör-ü-g-se-*; - ü - yardımcı ünlü, - g fiilden isim yapma eki, - se - isimden bilhassa istek ifade eden (desideratif) fiil yapma eki) olduğunu biliyoruz (meselâ bk. *AGr.* (Glossar), *US.*, *DS.*, *Clauson*, *EDPT.*, *Dîvân.* *körügse* - “görmek istemek”). *körügse* - fiilinin -t- faktitif ekiyle genişlemiş şekli olan *körügset* - fiiline Eski Türkçe’de rastlanmamaktadır. Fiil Eski Türkçe devresinden sonra çeşitli lehçe ve şivelerde hece düşmesine (haplogie) uğramış olarak *körset* - “göstermek” şeklinde yaşamaktadır (me-

selâ bk. Radloff, Wb. *kürset* - (Kaz.) “göstermek”; Et-Tuhfetü'z-Zekiyeye, *körset* - “göstermek” gibi). *körügse* - > *körse* - oluşunda Clauson, g sesinin düşmesini, avurt ünsüzü (lateral ünsüz) kalın ve ince l sesinin düşmesi hadisesine benzetmektedir (bk. EDPT. S. 746). Oysa Türkçe'de ğ/g sesi diftonglaşmaya müsâit ses olduğundan birçok hâllerde düşmektedir (bu husûs için bk. R.R.Arat, *Atabetü'l-hakayık*, İstanbul 1951, not: 6).

Batı Türkçesi'nde *körset* - fiili, k-> g - değişmesi ve yer değiştirme'ye (metathese) uğramış hâliyle (*körset*-> *göster*-) devam ettiği halde, Batı Türkçesi dışında her iki şekil de yaşamaktadır: Meselâ Radloff, Wb. *kürset*-, (Kaz.) “göstermek” küsteril - (Kaz.) “gösterilmek”, *köstür* - (Kaçinz) “göstermek”; *El-İdrâk*. Kösterdi “gösterdi”; Şeyh Süleyman. *köstermak* “irâe, ibraz ve izhar etmek, ayan ve nümayan eylemek, nişan dâden” v.b. gibi.

A.von Le Coq *körügse* - fiilini *kör* - “görmek” ve *ökse* - “şiddetli şekilde arzu etmek” fiillerinden meydana gelmiş birleşik bir fiil kabul etmektedir (bk. M.I., Anmerkung: 15). Bizce bu izah doğru değildir; her şeyden önce *ökse* - yardımcı fiil olmadığı gibi, iki fiilin birleşmesi birinci fiilin zarf-fiil ekini alması gerekir.

6. yalğuz “yalnız”. Kelime Eski Türkçe'de *yalañuz/yalıñuz*, orta hece düşmesi (syncope) ile *yalñuz* şekillerinde görülmektedir (bk. *AGr.* (Glossar), *US.*). Gabain, kelimenin *yālinus* şeklini de kaydetmiştir ki oldukça düşündürücüdür. Clauson, kelimeyi *yalñu:s* şeklinde tesbit etmiş, etimolojisinin belli olmadığını ve -z'li şeklinin daha sonra ortaya çıktığını bildirmiştir (bk. *EDPT.* s. 930). Bizce -z'li şekil aslı, -s'li şekil ise Eski Türkçe devresi sonunda ortaya çıkmış olmalıdır. Nitekim bazı ek ve kelime sonlarındaki -z>-s değişmesi Eski Türkçe devresinden sonraya âittir (-maz/-mez>-mas/-mes, *kögüz*>*kögüs* gibi). *Dîvân.*'da da kelime *yalñus* şeklinde yer almıştır.

yalañuz/yalıñuz kelimesinin menşei belli olmamakla beraber, kelimeyi ET. *yalañ/yalıñ* “çıplak” kelimesi ile ilgili görmekteyiz. Aynı şekilde *yalañuğ* “insan” kelimesi de bununla ilgili olmalıdır: *yalañuz* < **yalañ-u-z* (-u - isimden fiil yapma eki, -z fiilden isim yapma eki), *yalañuğ* < **yalañ-u-ğ* (-ğ fiilden isim yapma eki). Şüphesiz ki bu izah yeterli değildir ve mâna yönünün ayrıca ele alınması gerekmektedir.

Yine bir ihtimal olarak yalañ kelimesi ile *kaṛañġu* “karanlık” (<* ka-rañ-ġu Kelimenin *kaṛa* “kara, siyah” ile ilgili olduğu muhakkaktır) kelimesi arasındaki benzerlik üzerinde durulabilir.

Bazı kök ve eklerdeki *ñg* sesinin Doğu Türkçesi'nde ğ/g, Batı Türkçesi'nde de n olduğu bilinmektedir. Bu sebeple *yalañuz/yalıñuz* kelimesi değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır: DS. *yalġuz* “yalnız, tek”, Radloff, Wb. *yalġuz* (Tar., Çağ., OT.), *yalġus* (Kaz.), *yalġız* (Kom., Kar.), *yalıñz/yalıñız* (Osm.), *yañıs* (Alt., Küer., Tel.). “yalnız, tek” (yañıs şeklinde, *keltür->ketür-, oltur->otur-* misâllerinde olduğu gibi l sesi düşmüştür): Şeyh Süleyman: *yalġuz yalıñuz* “yalnız, âri, sâde, tenha, tek”; Et-Tuhfetü'z-Zekiyye: *yalıñġuz, yalıġız* “yalnız”; *El-İdrâk*: *yalañuz* “yalnız”; *İbnü Mühennâ*: *yalnız* “tek” v.b. gibi.

7. *aştum* (< *aş-tu-m*) “aşım”. Görülen geçmiş zaman eki ünlüsünün yuvarlak oluşu, bir imlâ hususiyeti değilse, bir ağız husûsiyetidir. Eğer dudak ünsüzü m tesiriyle yuvarlaklaştığını kabul edersek, aynı duruma şiirde yer alan *keçtim, içtim, şaşım, kaçım, taştım, açım, saçım* gibi şekillerde de rastlamamız gerekirdi.
8. *örkülmedim* (< *örkül-me-di-m*) “dolanmadım, dönmedim”. *örkül* - şeklinde okuduğumuz fiil, Radloff, Wb. *ürkül* - [(Çağ.)] “kendi etrafında dönmek, dolanmak”; Şeyh Süleyman. *örkül* - (“dört dolaşmak, deveran, cevelan etmek, münkalib olmak, dönmek”; *ÖGr.* (Glossar). *örgül* - “dönmek” şekillerinde tesbit edilmiştir. Fiilin yapısı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber, *ör* - “örmek” ile ilgili olduğunu sanıyoruz. Bu takdirde *örkül* - < *ör-ü-k-ü-l* - (-*ü* - yardımcı ünlü, - *k* fiilden isim yapma eki, (bk. *AGr.* § 85), - *l* - fiilden fiil yapma (pasiflik-meçhulluk eki); *örgül*-<*ör-gü-l* - (-*gü* fiilden isim yapma eki, - *l* - isimden fiil yapma eki (bk. *AGr.* § 88) şekillerinde düşünülebilir.
9. *çomdum* (<*çom-du-m*) “daldım”. Metinde, *deryâ çom* - “deryaya dalmak” şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçe'de fiilin kalın sırada olduğu aldığı eklerden anlaşılmaktadır. Daha sonra baştaki *ç* - ünsüzü tesiriyle *çöm* - şekli ortaya çıkmıştır. Çeşitli lehçe ve şivelerde her iki şekil de görülmektedir (bk. Clauson, *EDPT.* s. 422). Türkçe'de *ç*, *s*, *ş*, *y* gibi inceltici ünsüzler tesiriyle bazı kalın sıradaki kelimelerin ince sıraya, başka sebeplerle de bazı ince sıradaki kelimelerin kalın sıraya

geçtikleri bilinmektedir (bu husus için bk. Manzum Oğuznâme, not: 10). çim - “çimmek, yüzmek, suya batıp çıkmak vb. gibi” fiili de çom-/çöm-’nin bir varyantı olmalıdır.

10. yazuk (< yaz-uk) “günah, suç” yaz - “kusur, hata etmek, şaşmak, yanılmak, yolunu kaybetmek, yoldan çıkmak, azmak, unutmak, günah işlemek vb. gibi” (bk. *AGr.* (Glossar), DS., US., Clauson, *EDPT.*, *Divân.*, Radloff, Wb.) fiilinden -uk/ük eki ile teşkil edilen yazuk “günah, suç” kelimesi Eski Türkçe’den beri çeşitli lehçe ve şivelerde bazı değişikliklerle yaşamaktadır. Teşkil ekinin -uk oluşu, düz ünlülü fiil köküne gelişinden bellidir. Eğer teşkil eki -k olsaydı, Eski Türkçe’den beri yardımcı üvwnlülür düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olduğu için, kelimenin yazık şeklinde olması gerekirdi.

yaz - fiilin y protezsiz şekli olan az - “azmak, şaşırarak, yanılmak, yoldan çıkmak, yolunu, yönünü kaybetmek” fiili de Eski Türkçe’den beri yaz - ile birlikte yaşamaktadır.

yazuk kelimesi bugün Türkiye Türkçesi’nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanarak yazık şekline geçtiği gibi, mana bakımından yerini günah kelimesine terk etmiş ve “acıma, esef” ifade eden bir söz olarak kullanılmaktadır: yazık! ne yazık! kullanışlarında olduğu gibi. Anadolu ağzlarından Diyarbakır ağzında yazık kelimesi “acıma, merhamet” manasında yaygın şekilde kullanılmaktadır: yazığı gel - “acımak, merhamet duymak” gibi.

11. salmaslık (< sal-mas-lık) “salmamak, uzatmamak”. Metinde: ve yurun loğmage qol salmaslık “ve bir parça lokmaya el uzatmamak”. -mas/-mes (<-maz/-mez) isim-fiil ekiyle teşkil edilen isim-fiiller, teşkil ekleri ile genişletilmeye pek elverişli olmamakla beraber, gerek Doğu Türkçesi’nde, gerekse Batı Türkçesi’nde nadir olarak -lık/-lik isimden isim yapma, veya -la/-le - isimden fiil yapma ekleri ile genişletildikleri de görülür. Bilhassa -lık/-lük ekiyle genişletilen şekiller mücerret hareket ismi manası taşırlar (fazla bilgi için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe’de İsim-fiiller (Partisipler), İstanbul 1974, s.114-115, Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi).

12. bol (< bu+ol) “bu” Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkan bol ve paraleli şol şekli, daha ziyade Batı Türkçesi dışında kalan lehçe ve şivelerde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi devresinde şol şekli

kullanılmış, Osmanlıca'nın sonlarına doğru da kullanılıştan düşmüştür (benzeri teşkilleri için bk. *Manzum Oğuznâme*, not: 7).

13. yarı “yardım”. Daha önce yazdığımız bir notta, kelimenin menşei ve yapısı hakkında kesin bir şey söylenemeyeceği, Farsça yārī kelimesi ile ilgili olabileceği belirtilmişti (bk. *Manzum Oğuznâme*, not: 80). Kelimenin büyük bir ihtimalle Türkçe olabileceği düşünülerek bu notta yeniden ele alındı.

Uygur metinlerinde yarı kelimesine rastlanmamakla beraber büyük bir ihtimalle bunun -lîğ/-lîg isimden isim yapma eki ile genişlemiş şekli olan yarlığ (yarı-lîğ) “fakir, muhtaç, yoksul, sefil” (bk. *AGR. (Glossar)*, Clauson, *EDPT., US., DS.*) kelimesi yer almaktadır. Yarı kelimesi Karahanlı Türkçesi (bk. KB. 618; AH. Yarı “yardım”) ile modern lehçelerde görülmektedir.

Kelime, ilk bakışta *yar - gibi bir fiilden -ı/-i zarf-fiil ekiyle teşkil edilmiş bir isim olduğunu düşündürmektedir. Türkçe’de bilhassa edatların bu şekilde meydana geldiği bilinmektedir (bk. N.Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul 1971). Kelimenin menşei ve yapısı hakkındaki tereddüdü Clauson da belirtmiştir (bk. *EDPT.* s.967). Doerfer ise yarlığ “fakir” kelimesi ile yarsı - (<yar-sı-) “tıksinmek, iğrenmek” kelimesini yar “salya, tükürük” kelimesi ile ilgili görmektedir (bk. *TMEN.* IV, 158). Eski Anadolu Türkçesinde yarı kelimesi ile ilgili şüphe götürmeyen yardım ve yardım şekilleri kullanılmıştır (bk. *TTS.* s.VI). Türkiye Türkçesi bugün bunlardan yardım şeklini devam ettirmektedir. Bu iki kelime *yar - ile ilgili ise teşekkülleri şöyle olmalıdır: yardım < yar-ı-t-ı-m, yardım < yar-ı-t-ı-n (-ı’lar yardımcı ünlü, - t - fiilden fiil yapma (faktitif) eki, - m ve -n fiilden isim yapma ekleri). Kelimenin *El-İdrâk*’de yarlı (< yarı-lu veya yar-ı-l-u) “miskin” şekillerinin bulunuşu tereddüdümüzü kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber Batı Türkçesi’nin tesiri ile yarlığ > yarlı/yarlı olabileceği düşünülebilir.

14. sığmas “sığmaz, sığınmaz”. Kelime şu cümlede geçmektedir: Ve yene şüfî dünyâ ve âhiretde anıñ himmetiğâ sığmas, barça behiştniñ ni’metleri köziğe körünmes. “ve yine şüfî dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz ve cennetin nimetleri gözüne görünmez.” Fiil için bk. *Dîvân.* sığ - “sığmak, tesir etmek, dokunmak, koymak”; Şeyh

Süleyman. sığ-“meşmul olmak, muhtevi olmak, sığmak, güncâyiş”. Bilhassa Şeyh Süleyman'daki manaları göz önüne alarak, fiili tercümede “sığınmaz” şeklinde karşıladık.

15. savuğ “soğuk”. Kelimenin -ğ->-v - değişmesi ile soğık> soğuk> savuğ, ayrıca da soğık <soğı-ğ olduğu malûmdur. Doğu Türkçesi daha ziyade ilk hecedeki yuvarlak ünlüyü düzleştirerek savuğ, savuğ şekillerini, Batı Türkçesi ise yazı dilinde soğuk, ağızlarda ise sovuğ, souğ, savuğ şekillerini kullanır (kelimenin çeşitli lehçe ve şivelerdeki durumu için bk. Clauson, EDPT. s.808; Radloff, Wb. c.IV, s. 233, 516, 517. Ayrıca bk. W.Bang-G.R. Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1936, not: 238).
16. Metinde Şeyhu'l-meşâyih kıddesa' llâhu ta' âlâ ervâhehu yazılmış. Kastedilen bir kişi olduğuna göre, ibarenin Şeyhu' l-meşâyih kıddesa' llâhu ta' âlâ rûhahu olması gerekir.
17. aldıda “önünde, huzûrunda, nezdinde, katında”. ald kelimesi Çağatayca ve Özbekçe gibi modern lehçelerde iyelik eki ve verme, bulunma veya çıkma hali eklerinden biri ile kullanılmaktadır: aldığa, adlıda, aldıldın gibi.

Kelimenin yapısını ve teşekkülünün anlamak için yer ve yön gösteren benzer kelimeleri göz önüne almak gerekir. Eski Türkçe'de kullanılan bu kelimeler şunlardır: al “yan, alt taraf”, bundan -dın/-din, - tın/-tin; - dun/-dün, - tun/-tün eki ile genişlemiş olan altın “alt, alt taraf, altta, altında, aşağı” (ek için bk. T.Tekin, *OGr.s.152*); as kökünden -ra/-re yön eki ile genişleyen asra “altta, aşağıda” (ek için bk. AGr. §187; *OGr. s.135*); *üs/*üz kökünden -a/-e verme hali eki ile genişleyen üze “yukarı, yukarıda, üstünde” (ek için bk. AGr. §180; *OGr. s.103*); - dın/-din, - tın/-tin;-dun/-dün, - tun/-tün eki ile genişleyen üsk (<*üs-k) “ön” ile, - tın/-tin ekinin -t sesini bünyesine alan veya altın, üstün kelimelerinin yanlış bölünmeleri sonucu (altın<al-tın yerine altın<alt-ı-n ve üstün <üs-tün yerine üstün<üst-ü-n; - ı-, - ü - yardımcı ünlü, - n vasıta hali eki telâkki edilerek) meydana gelen alt ve üst (bu husûs için ayrıca bk. Clauson, *EDPT. s.130, 242*). Daha sonra bu gruba Orta Türkçe'den sonra kullanılış sahasına giren ve aynı şekilde teşekkül eden ast “alt, alt kısım” kelimesi dahil olur. ast kelimesi de iyelik ve hal ekleri ile kullanılmaktadır. ald kelimesinin teşekkülü de

bu yolla olmalıdır. Esasen Türkçe’de bu şekilde bünye değişikliğine uğrayan pek çok kelime mevcuttur. ald < al-d olduğuna göre, - d sesi için şunlar söylenebilir: İyelik ve hal ekleri ile kullanılan al kelimesi ikizleşme sonucu allığa, allıda şekline girer (Çağatayca’da olduğu gibi) ve bu şekillerde iyelik ve hal eklerinin ayrılması ile kök all olarak kalır ve - ll>-ld değişmesi ile ald şekli ortaya çıkar. Türkçe’nin bazı lehçe ve şivelerinde, meselâ Kazakça’da - l>-d değişmesi geniş ölçüde görülmektedir. -ld seslerinin yan yana bulunuşu Türkçe için normal bir şeydir. Göktürk alfabesi de bu sesler için ayrı bir işaret kullanmıştır.

18. nemberse “şey, herhangi bir şey”. Metinde: Fakrdın pākīze nemberse bolmas “Fakrdan temiz bir şey yoktur.” Kelimenin nemberse < ne + me+erse olduğu bilinmektedir. Ne soru kelimesi Eski Türkçe’den beri birçok edatlarla birleşmiş olarak da kullanılır (bk. Clauson, *EDPT*. s.774-777; *Manzum Oğuznâme*, not: 7). ne kelimesinin birleştiği edatlardan biri de ma/me kuvvetlendirme edatıdır (Gabain, ma/me edatını yme<yim-e ile ilgili görmektedir, bk. *AGr.*§ 291, 352). Bu şekilde teşekkül eden neme kelimesinin Eski Türkçe’den sonra birlikte kullanıldığı erse (< er-se) ile de birleştiği görülür: neme +erse > nemberse. Batı Türkçesi dışında kalan yazı dillerinde neme, nse (< ne + erse) ile nemberse’nin birlikte kullanıldığı dikkati çeker. Oğuz-Kıpçak Türkçesi’nde de mahiyeti açık olmayan netse “nesne” (bk. Kisâ’î, *Kitâbu Bed’ i’ d-dünyâ ve Kısâsi’ l-enbiyâ*, Ayasofya Ktp. 3354) şekli görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan nesne (<ne +erse+ne) kelimesi de aynı şekilde teşekkül etmiştir.

Kısaltmalar ve Bibliyografya

A.	Arapça	Kaç.	Kaçinz ağızı
Alm.	Almanca	Kaz.	Kazakça
Alt.	Altay Türkçesi	Kır.	Kırgızca
Çağ.	Çağatayca Kom.	Koman	Türkçesi
ET.	Eski Türkçe	Küer.	Küer Türkçesi
F.	Farsça	Osm.	Osmanlıca
Fr.	Fransızca	OT.	Orta Türkçe
İng.	İngilizce	T.	Türkçe
K.	Kur'an-ı Kerim	Tar.	Tarançı Türkçesi
Kar.	Karaim Türkçesi	Tel.	Teleüt Türkçesi

AGr.	A. Von Gabain, <i>Alttürkische Grammatik</i> , Leipzig 1950 (2. Baskı)
AH.	Edib Ahmed b. Mahmud Yükneki, <i>Atabetü'l-hakayık</i> (Yayınlayan Reşid Rahmeti Arat, İstanbul 1951, T.D.K. yayınlarından, C.II. 32)
An. İnd.	W. Bang - A. Von Gabain, <i>Analytischer Index zu den fünferten Stücken der türkischen Turfan-Texte</i> , Berlin 1931
Az.T.	Muharrem Ergin, <i>Azeri Türkçesi</i> , İstanbul 1971, İst. Üniv. Ed. Fak.Yayınları, no: 1633

- Chag. Man. Janos Eckmann, *Chagatay Manual* Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966
- Clauson, EDPT. Sir Gerard Caluson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972
- Dîvân Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lügat-it-Türk* (Yayınlayan: Besim Atalay, c.I-III, Ankara 1938-1941; Dizin, Ankara 1943
- Doerfer, TMEN. Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, c. I-IV, Wiesbaden 1969-1975
- DS. *Drevnetyurkskih Slovar*, Akademiya Nauk CCCP, Institut Yazikovnaniya, Leningrad 1969
- El-İdrâk. Abû Hayyân, *Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk* (Yayınlayan: Ahmet Caferoğlu, İstanbul 1931)
- Et-Tuhfetü'z-Zekiyye. *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fil-lûgat-it-Türkiyye* (Yayınlayan: Besim Atalay, İstanbul 1945, T.D.K. yayınlarından)
- İbnü Mühennâ. *İbnü Mühennâ Lûgatı* (Yayınlayan: Aptullah Battal, İstanbul, 1934)
- KB. Yûsuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (Yayınlayan: Reşid Rahmeti Arat, I Metin, İstanbul 1947, Türk Tarih Kurumu yayınlarından)
- Manzum Oğuznâme Kemal Eraslan, *Manzum Oğuznâme*, TM. c. XVIII, İstanbul 1976, s. 169-236
- M.I. A. Von Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho I*, Berlin 1912 (Aus den Anfang zu den Abhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften 1911)
- Nesâyim. Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-muhabbe min şemâyimi'l-fütüvve*-Metin ve Dil Hususiyetleri-İstanbul 1969 (Ed. Fak. Doktora Tezi)
- Ork. Gr. Talat Tekin, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 69, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1968
- ÖGr. A.von Gabain, *Özbekische Grammatik*, Leipzig und Wien 1945

- Radloff, Wb. Wilhelm Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, c. I-IV, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1960
- Şeyh Süleyman. Şeyh Süleyman Efendi-i Buhârî, *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî* İstanbul 1298
- TDAY. Belleten *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*
- TDB. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972,
- TDED. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*
- TM. *Türkiyat Mecmuası*
- TTS. Tanıklariyle *Tarama Sözlüğü*, c. I-VI, Ankara 1963-1972
- US. Ahmet Caferoğlu, *Eski Uyğur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968, T.D.K. yayınları, sayı: 250
- Zenker, Wb. Julius Theodor Zenker, *Türkisch-arabisch, persisches Handwörterbuch*, Leipzig 1866

Makale içinde zikredilenler dışında faydalanılan eserler:

- Abdullah Develioğlu, *Gülzar-i Sofiyye* (Kaside-i Taiyye Şerhi), İstanbul 1961
- Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Risâlet al-Nushiyye ve Dîvân*, İstanbul 1945 (Açıklamalar kısmı)
- Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuftan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*, İstanbul 1977
- A.Mertol Tulum, Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, İstanbul 1971, MEB. Yayınlarından (Notlar ve açıklamalar kısmı)
- el-Kuşeyrî, *Risâle I*, (Çeviren: Tahsin Yazıcı, İstanbul 1966, MEB. Yayınlarından, Şark-İslam klasikleri: 40)
- Hucvîrî (Alî b. Osmân el-Cullâbî el-Hucvîrî), *Keşfü'l-mahcûb* (Yayınlayan: Reynold A. Nicholson, London 1976)
- Seyyid Ca'fer-i Seccâdî, *Ferheng-i Lugât ve Istilâhat ve Ta'birât-i İrfânî*, Tahran 1350.

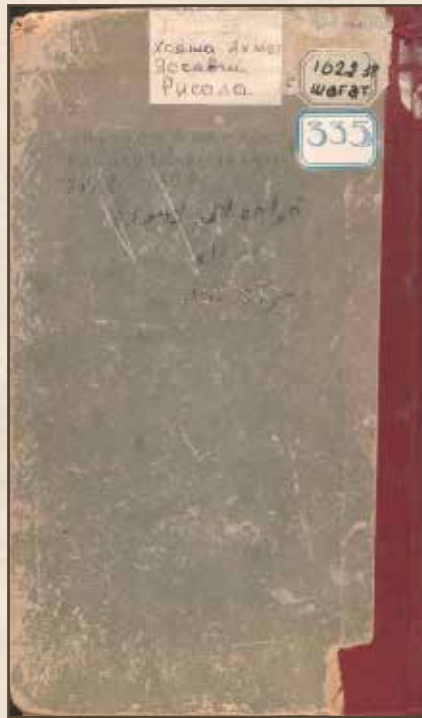

*Minyatür:
Cihangir
Aşurov,
Ahmed Yesevî,
Zikir*

Fakr-nâme

Tıpkı Basım

(Almatı Milli Kütüphane Nüshası)

انجوت لوبغای ای دوره لول لوزت مقامی بیجا عمل کلبه
 انجوت شخ لوبغای بیجا لوزت لوزت مقام ملکوت دوم مقام
 لاهوت بیجا مقام نابوت جهانه مقام جبروت مقام جبروت
 شریعت مقام ملکوت طریقت مقام لاهوت معرفت مقام
 نابوت حقیقت لوزت سمت السابله الشریف حضرت سلیمان
 خواجه کلبی قدس سره و در علاج الرضه الرضه انجوت
سلسله لوزت الرضه الرضه
 انجوت بیجا بیجا بیجا انجوت الخلق الکیم ملکوت و
 الاضاح انجوت بیجا بیجا انجوت انجوت انجوت بیجا
 انجوت بیجا معرفت علم الازلی انجوت انجوت انجوت معرفت شایخ
 لوزت انجوت بیجا و نفی لوزت میرات العبدات بر لوزت
 انجوت لوزت انجوت بیجا بیجا لوزت لوزت لوزت لوزت لوزت
 انجوت بیجا بیجا بیجا انجوت انجوت انجوت انجوت انجوت

بسم الله الرحمن الرحيم عارف بود بلا در معرفت بود لاری
 طریقت زن لاری لاری حقیقت حال لاری لاری
دین شیخ لایق مرسته بی لوزور اول جهان اول لایق لوزور
 بسیار لایق لوزور حرف کیم لایق لوزور صبر و قناعت
 لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور
 قالدی بسیار لایق حضرت پیمان پیغمبر علیه السلام دین قالدی
 کیم کیمی یا علیه السلام دین قالدی صبر و رضا الوب علیه السلام
 قالدی ای **درویش** بی مقام درویش مقام لوزور لوزور
 قیامت کون انشا و صدقنا بولنا و امیر کور مشایخ
 بار لاری نیک آلوده حال لاری که لولهای **ایدر**
 صتی که تبدی هر عالمی که لولهای که لولهای که لولهای
 دولت دنیا و عقبی انکای سیر لولهای حیات هر او دین مال
 در بر نعل قیامت هر لولهای و دوزخه کور و لولهای

درویش
 لایق

خاندان بولماق و اول اجارت يکسيز سوزلاماق و نيت برلان
 ايشيق لوباق و انکاصير قىلت و خاص عايام نيك خذمت قىلت
 بلانغىنى اول سوزلاماق و بسا صحنى شکر قىلت **ايشيق نعيمى**
 عىت باکينه و يارب لوباق **ايشيق نعيمى** عىت لوزور
 عىت ايج لوباق لوزور ايج لوباق طهارت باکينه و دوکرى
 عىت کلکرى و نى تيمس و لوزور لوباق و لوزور لوباق
 و قىت لوزور لوزور اول لوزور لوزور لوزور لوزور
 لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور لوزور
حضرت ادم عليه السلام قال لار عىت **حضرت ادم**
 عىت ادم و نى و نى حضرت ادم و نى ادم و نى قاندى
 و نى ادم و نى ادم و نى قاندى و نى حضرت ادم و نى
 و نى قاندى و نى ادم و نى حضرت ادم و نى قاندى
 و نى ادم و نى حضرت ادم و نى قاندى

بسلطان یعنی تا بقا شیخ منصد جلا ج اینه دار فقیر
دیوار حقاً قلم لور و هر یکم کور کور مد سر عقلی با سر خطی بند
فقیر این شهباز همش این لور و هر یکم کلبه کلبه تو بند اول
کشی عرش کابرو الرقید ز ناله امکان بارو کور اول شمع
لار و اجماع است لار قول منصد ایزور فقیر این
حق ناله نیک باغ وصل لور و در رخت لور اول در دست
نیک لور تا غی عقل لور و رسته بی هدایت لور و در دست
خبر سخاوت لور و پایست قناعت لور و نیک لور لور
لور و نیک بر که عشق لور و هر یکم عقل نیک عمل صلح
قلید و اگر میو بیدین لوری صیادت جو دانه ناپتی هر یکم کاری
کبیر دست بقا اصرار لور و هر یکم پایستید و اور
الکافان حقیقت امکان لور و هر یکم عقل نیک
نوالتی آداب بلور و در غنیمت هر یکم کور و بر آید

ناله

اینه کمال روید ایستد لار فقیر لوق برود بالوتور اول دریا
 لریا باله لوق لوتور انشک بایا لوتور کور کانه لوتور فخر
صالحه صلی الله علیه وسلم و آله سید الطایفه جعفر نقاد
 ی رحمته قد علیه ایستد لار فقیر لوق بر نشسته ابرو سید احمد کبری
 ایستد فقیر لوز خداوند ابرو بر کیمکا اول لوز انشک ضایع است کیمکا
 ضایع شده کمال عشق تبارش احمد ایستد فقیر لوق تاج دولت
 لوز بر کیم کیم کیدی ایکی صفا و سبطان لولدی شیخ شوق
 بلخ ایستد فقیر لوق بر اوست لوز بر کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 و خود المودن لولدر شیخ احمد جامی ایستد لار فقیر لوق فخر کرا
 لوز بر کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
 خط الدین حیدر ایستد فقیر لوق بر جبره خداوند ابرو بر کیمکا
 تکیه ایکی صفا و مراد حاصل لولدر صوفی عبید الله عبیدی است
 فقیر لوق بر هدایت دینا لوز بر کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم

فلما خاف قضايت وبن الدنیه قبلما شا وجر وحقور کا با فاما کا
 نامک عفار و اجال انما کور مکو نجه بنه صوفی و کوان بقدره
 رور یعنی صوفی اول لور تور کیم برجه را ویدین صاف لوبه ظاهر
 یعنی شریعت وین صاف لوبه باطنی آفاق وین صاف لوبه آراشینی
 وینا وین صاف لوبه لور شینی صاف لوبه باطنی باخته لوبه
 کوز رحماندن و وخته لوبه بری افر وخته لوبه بول علم
 بیکر لوبه مقام لوبه ای در وین بر بر مقام بر بر مقام آرا
اول حضرت ادر علیہ السلام و آخری حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم لور در حضرت سلطان المشایخ حضرت ادر علی
رحمته الله علیه و علم ابدی اربتمش علم بیکو کج و متمش مقام کوز
مکونجه بر کیم شیخ مقام دعوی قلیبه اول همانجه تمام شیخ
 سر بر سقیلی رحمة الله علیه ابدی اربتمش یعنی بر تمام
 لور در بر کمال کمال کمال لور در شیخ المشایخ رحمة الله علیه

۷۹

و در حق علم الیقین و عین الیقین مقابله می یابد و اگر قوی
 باشد حق بطریق زهدان تا تحت اسیر اینجه دورگای و حج و عبادت
 برایشان و اگر حق الیقین که در سر راه باشد مخلوقات و منصوبات
 و این کجیب بچگونگی و بچگونگی و بدارین دورگای و معرفت از این
 ناشق که در دوری شک و گمانند نه صوفی لولوب دنیا اخوت نمیکند
 است که اینهمین بر هر چه است نیک نفع که از لیا که در زمین و صوفی خدا
 نیک و اگر کسی سوخته بود و یک لولوب آتیه که اگر که نیکو می بیند
 خدا نیکو بر سر اگر فرزند لیا و لیا که نیکو بر سر اگر صوفی
 بر سر صوفی که کرده تا بهنای لار و درین صراط تا بهنای لار و
 دره تا بهنای لار حضرت جن تعالی نشکند فرستنده تا بهنای لار
 که ای حق و صوفی آتیه ای بار خدا یار چه عاصی لار و بهنای لار
 پس و بسیار نیک بوزنی حق تعالی و قیامت صوفی حضرت
 جن تعالی در آن نماندیم چه نماندیم که در آن نماندیم

قرآن در بوی بوی و اگر طعام بیه و لیس بیه است بنا و سهره
بوی بوی و اهل حجت وین اورگان و ذکر قلبی بوی و بنه خواص
بزه بوی بوی صوفی هر کجی نماز نیکه مذکر قلبی بوی خوف و جارا بجزه
بوی بوی و اگر صوفی کاغذی از خلق کا کار قلبی ریا او چون میگوید
بیل سبق کاغذی از زده طعام که با سبب بقیه او چون تنگ بر خود
گفت بینه بوی بوی و صوفی رهت سبق بقیه قدم بوی بوی اگر او
رهت بینه بوی بوی اگر او بقیه بوزله مکدرین توبه قلبی که اگر زود که
که لعل تنگما خبر در صوفی بقیه بقیه گوید در و بقیه بقیه
اگر او در دنیا وین بوزله بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه
و بنه صوفی بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه
کورگای و اگر بوی بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه
کورگای و اگر بوی بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه
ذکر کورگای اگر او بوی بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه بقیه

۱۰

فیه الی الا بقدر ضرورتی باشد که آنکه حکما و اگر شیخ
 صوفی و یا نعمتی بکلیت حق وین صوفی ایلیس و اگر او در ادراک
 لایس و در برابر کلام مشغول در لایس و محنت کما صوفی صوفی لایس
 شیخ ایلیق مقام مجابده لوتوره ایلا و دنیا بند یعنی بتار و علی
 بنصرت لیکه بتار و قالیق بتار و اگر صوفی که لایس که آه واه
 و یکس لایس صوفی در اکثر شیخ یعنی لغت یک لایس و آرزو و جسته
 نقشه ای آرزو یعنی بر حکما و اگر شیخ صوفی لایس آج لایس اگر
 در سبب لایس که اگر صوفی حیدرین او که کما اختیار صوفی لایس
 لیکه در علم اول او مقام شریعت و در لوتور و او در مقام
 معرفت و لوتور معرفت و در لوتور و شلم لوتور یعنی اگر لایس
 لایس و لایس او در سبب شریعت که جز در برابر لایس
 ای که در سبب لایس و کلمه در خلق و یا بتار و کلمه باره
 لایس در آرزو یعنی کون لوتور و لوتور و کلمه لایس و لایس

هر سینه ختم قرآن قبله در تبت حضرت رسول صلی الله علیه و آله
 نوشته کرده و در مبارک بود از سر لوله فرق معانی مشکاب
 بود و در آنجا عمل قبله در حضرت واجب تعالی غایتش ما در
فصل ششم ایضا در لوله فرق مقام اول مقام سیرت و در
 روز اول مقام طریقت و در روز اول حقیقت و در روز
 دوم مقام معرفت و در روز و هر شیخ در هر صورت فرق مقام
 بلکه در صورتی و شیخ این و عواید تلبیه تعالی در شیخ اگر
 بود در غایتی که تمام بر سلاک از آثار تبت تلبیه اگر و از شیخ
 نعمتی از جنتی که تمام بر سیرت از راه تبت تلبیه اگر
 محنت بر شیخ از اول یکا احتیاج اعتبار تلبیه که در شیخ صوم
 فطوره تلبیه حق تعالی نیکو ذکر بر لاله تلبیه اگر که در شیخ
 تلبیه تبت فرزند بر لاله تبت تلبیه اگر که در شیخ
 مانده و تلبیه نیکو که بده صبر تلبیه اگر که در شیخ

لوزور شیخی لوزوروزها لوزور لیکر کجی لوزور ایمنه لوزور لوزور کجی
 لوزور صدق لوزور اول لوزور جان پاک لوزور اول فقیر اول
 لوزور لوزور لیکجی مازوق لوزور مازوق لاروبن لوزور قبلی لوزور
 لوزور جو بی بی شمشیر لوزور بر بنه لوزور دین لوزور تو لوزور کجی جیست لوزور
 برستی خاریق زاریق لوزور اتخی حق تعالی دین ماری لیکر لوزور
 بیخی مایل اول لاروبن مایاق لوزور سیکر بی خدا تعالی شکر ذکر بر کمال
 لوزور لوزور لوزور زخی ذکر تفکر لوزور اول لوزور کجی ذکر مایا لوزور
 اول اول اول لوزور لوزور فقیر حکمت لوزور عدل لوزور عقل
 لوزور حکم لوزور جیال لوزور عزت لوزور اوصی لوزور بسیار لوزور
 ایامت لوزور سبیل لوزور حضرت سنج شهاب ایوب رضی الله عنده
 علیه السلام لوزور کس لیکد م لوزور شرا یط کر اگر تا انسان کشته
 صد فی و یکبار سبیل لوزور محمد کبر ارحمه الله علیه ایوب لوزور تمسک اول
 لوزور کوه لوزور فرق مایا فریق بر لوزور لوزور سبیل لوزور قیدیم لوزور سنج

اون مقام لوزور و قرق مرتبه لوزور اول اون مقام قناعت
لوزور کیم القناعت کثیر سال یعنی بیخ قناعت کنجیده دور کیم هر کس
تو کانیس و مالیکایا بایده بی لوق لوزور اولوم و قناعت و منقطع
لولور ایچی مقام فقیر لوزور بیله شمل قلیما دور او جرجی مقام
فقیر کفاز لوق لوزور بنده لیکه لوزور لوزور لوزور ایچی مقام فقیر
ضم لوزور الوب بی غیره لولیش و کوفلار مستحق مقام فقیر
صبر لوزور ایچی مقام فقیر ریاضت لوزور شیخی مقام فقیر
آخلاق لوزور سکنی مقام فقیر خلعت لوزور لوزور ایچی مقام
فقیر دل خسته لولمان لوزور اولونچی مقام فقیر حضرت
الوقت لوزور و اون لوز فقیر **حضرت** لوزور اولون لوزور ایچی
لوز صبر حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم ایبار و صبر کثیر من کثیر
رذیله یعنی صبر نیست نیشک کجلا ریزین لوزور او جرجی لوزور
لوزور لوزور ایچی لوزور لوزور ایچی لوزور لوزور ایچی لوزور

وین خطاب اکامت تاریخ لارا اول صودت باینده و مختلف بودله
 لور اولار حضرت علی رضی الله عنه ایدیلار ایدیلار حضرت رسول
 صلی الله علیه وسلم اول حجج معراج وین کبیلدلا رنبار کبیلدلا وین
 لورینی کوردوم اولون بکلمه نسیب عالم اول لورون رسول راق
 کوردوم من ایدیم یا حبیب الله لور کون یوز و نیکوزده لور کوردوم
 کونساگی وین لور کون آرتوق راق کوردوم حضرت رسول صلی الله
 علیه وسلم ایدیلار کونجه حلا معراج وین ربا لالین حضرت سیده
 فاطمه صودرتینی کوردوم عشق نثر ایدین جو عده لورون قیلیم وین
 رضی الله عنه ایدیلار یا رسول الله من هم آرزو اولدیم
 عشق نثر ایدین مشکا بر نیکوز حضرت رسول صلی الله علیه وسلم عشق
 نثر ایدین جو عده بر و یار بحال لولودوم و نیکوز لولودوم نینه هو
 نیکوز کبیلدیم هم بر ایدیم حضرت کما معاینه و منت هدیه ایرک مکانیم
 لور کوردوم رسول علیه السلام ایدیلار یا علی فاطمه لور معاینه

معراج کجی سی قی تقاضی نیک فرمایا بر جبرئیل علیه السلام براق کسبند
 تی طیفه نجاتی نفاذ الیه حقیقی شکر عز و جده قدرتیه تبارک و تعالی
 و عزایب لازمه کوردوم حضرت رب العالمین سلام مقیدی خطایب
 رب الاربابین نذالکبدر یاسید المکسبین نذ قار نظر نزل رسول
 صلوات الله علیه و آله نظر فقید رخایب قدرت لازمه کورد که انما تم صلی علی
 یوم الکلبه یوم انزل علی رسولک لایب فانه یوم یوم کربلا و یوم
 ایدین و یوم اول صدقت و یوم کوردوم و یوم کرمین کیم و یوم
 رب الفزتین خطاب کسبند یاسید المکسبین اول صدقت فقیر
 لیس صدق آرزو کوشید و یوم نیمی بود بیضا نیک نیک فقیر اول
 یوم یوم اول و یوم یوم اول که در عبار جمال کمال یعنی یوم انظار نیک
 ریاضت فیه منقول تا نیشک و یوم جهال یعنی کورد که کسب و کرم
 و یوم نیک و غیره که کورد و یوم فقیر لیس صدق کورد و اندکی
 کوردین بر که اندر صحیح و اول فقیر صدق کورد و اول حضرت رب الفزت

در پیش کعبه در قبول قلیان او صدیخی تحمل قلیان جفالا که در تو
 بگذازن صراط طلب قلیان بشی موقوف نیست آلتی شریعت
 نه طریقت نه بر بالوغت بشی ترک دنیا قلیان بشی از زود جوید
 مقامی بسا که ز تو زنگا حقیقت بهر ازین بیار فقیر یک که بشی
 چایکی برین علیه السلام آیت لاری لاری انصر مفتاح الفرج اول
 در **حقیقت** و دور اول خاک راه لوبان و نجح جانها
 تا میان و لغوی که در قتل سالکان بلکه هر ضری که قناعت قلیان دور
 و ازین لغوی بسید راه قلیان **و درین** آرزو لا مکدرین
 نوبه قلیان و فقیر لیسو منکر لیلیان و با نوبه قلیان بسیر بسو که
 قلیان بسیرت ساقی و قناعت و طریقت و حقیقت مقانی
 بسا که بسا که راه لیسو بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که
 عمل قلیان و شریعت بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که
 بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که بسا که

اوکل اوون مقام کله شریعت ده لور تور اوکل ایجا کبیلدور ماک
 اقد تقی نیش بر لیکایلیکی نماز او قوماق او جوچی روزنه
 تو قوماق لور توچی زکوة بر ماک بسجی مک طمان قیماق ایچی
 مولایم سوز ماک و طلب علم قیماق تی بی حضرت رسول صل الله
 علیه وسلم نیش نیست لاری بیجا قیما بسجی او معروف قیماق
 تو قوماق نئی شکر دی براق تو قوماق او قوماق ساغ لار نیش کو
 کیده لور ماک **اول او مقام** طریقت ده لور تور اوکل لور سوز
 لور مقدم قوماق ایچی بره ورید لور بکجه کو سوز خدمت ادا
 بو الماق او جوچی قوماق لور قوماق رحمتین او میدوار لور
 تو قوماق او بر اینجا کبیلدور ماک بسجی لور ات و سوز قوماق
 ایچی بر خدمتیده بو الماق ایچی بر ایجا ز تور لور قوماق بسجی نیش
 اکت ماک تو قوماق بو بر بو الماق او قوماق لور قوماق
 لور **اول مقام** معرفت ده لور تور اوکل فقیرضا لور ماک ایچی

اول
 مقام

بر یک دین نیک فواید لزوز و فقره و حسن زوین کفو
 لزوز بر یک کم ایدوز رسول صلی الله علیه و سلم حب الفقیر ازین
 الامانه و بعضی الفقرا من الکفر اما فقیر لقی مقام نی
 طیفه درین ادرن و در نیک کم رسول صلی الله علیه و سلم ایدوز
 حب الفقیر و المعسرین اعظم عند الله من بسو کلمات و سب الارض
 اعظم ازین یعنی لازن اکرام قبله و نیای او جز خدا نیک
 بعضی لزوز در فقره ظاهر است و ابانیت فقیر خدا را نسی که
 کفایت او لغایر موفقی بودن لازده لو یک کفر منافق لازده
 لزوز حضرت علی رضی الله عنه است لزوز لاریکم **و در یکی یک مقام**
 فرق لزوز را یک علی علیه السلام در یکی یک لاریکم در سیزگار یک لازم
 لغیر از این علی علیه السلام در یکی یک لاریکم لاریکم لزوز و جاهل
 لزوز از **در یکی یک مقام** از سب لغت ده و اوین مقام
 طریقت ده و اوین مقام لغت ده و این مقام حقیقت ده و لزوز

سر لبت بود زور لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** سر لبت
 بود زور لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** طریقت بود زور
 صفاً لا اله الا الله محمد رسول الله **کلمه** مونت بود زور لا اله الا الله
 غلط بود رسول خلیفه **کلمه** حقیقت بود زور لا اله الا الله
 بقدره محمد رسول الله **کلمه** **ابو موسی** مساجد و ارباب
 بجای بلیب هوا و بوی ناز و رقیب نفسی مجاهد بر لاله بند
 دروب مطیع قلب و قناعت زینت قلب خدا می نفع نیست
 امری بجای کینه و درویشی الا الله مسلم بود زور فوق ابروی
تقی درویشی کینه و عیب بین قلبیه تمامت کوننده و اولوز
 درک بود بوسه منزه بود لغز لغز و ناس و اکنه و مقام خفیه
 مرتبه بی اعلا بود زور هر کیم کامی بود بوی **فقیر** مقامی استیلا
 و اولیا را مقامی بود زور علی الخضر من محمد مصطفی **سما** الله
 علیه و سلم **نشد** مقامی بود زور یعنی الفقیر فخری و بدو لا و خفیه

درویشی

لوز و زو از لوز به قیلما دنیاوین بارسه موعده ایچره لوز
 لوز غدا ایچره کفتر بولغای **ایدر کویک** فایده بولوبه نای ما
 بد بولوبه بولوبه ای صوفی بولوبه کدای و روکی بولوبه هر جای صوفی
 بوق لاری مردا مرید لاریش بوق متاع دین لاریش و صوفی
 لارده مؤدوم بوق قالدی و روکی لارده کدای بوق قالدیست
 لاری قند و زینبید لاری اباست **بست لاری** بوق لاری قند
 بجه لاری شفاوت و سیر لاری خضایت و قن لاری خضایت ز امید لارده
 ایضا و بوق غنی لارده بجاوت بوق فقیر لارده قناعت بوق
 مرید لارده خدمت بوق صوفی لارده ریاضت بوق سنج لارده
 باریک بوق کرامت ۲ **قیامت کون** حال لاری منیر کون بولغای
ایدر کویک لارده براه راکت غنم فریشت اول کلمه کسرت
 ایچی کلمه طریقت او جوچی کلمه معرفت لوز توچی کلمه معرفت
 نیکان کون لوز لوزت کلمه نیکان صوفی ایچ اول کلمه

بدالرب طریقت علم بر لکن اریق قیفا و عقیدت سیرا
 دین سریدجی بول کورسات کای و معرفت ده بند بصحت
 قلب دنی ز کازینی برهم قیفا شیخ ذوالنون مصری حقیق
 علیہ ابویارکم سرید فرق کی شیخ شیب خدمتی فیما عو مجتہد
 سین پستانیب بایب منز کاز بر لکن ایکنی سورا عو مجتہد
 لبق دایر سید و درویش لبق اور ذوالکافیین لوبکها حضرت
 کیمک روالوبک حضرت سلطان الاولیا لقطف قطب الا
 نقیبا سلطان **خواجه احمد صوفی** حمد الله علیہ ابویارکم برکم
 بر نیک و عوی سین قیفا رولوبه فرق کی با خدمت مند و ترمانی عو
 مرید لیاق روالبر سید و سجاده غده اول نورما لینی فبا و برکم
 شیخ و عوی سین قیفا اول عو اول غیرت لعت بر لوبیون لوبوب
 و باطل اشلا روم و بخدمت اشلا روم برهنر قیفا عو مجتہد شیخ
 و عوی سین قیفا باطل لوبور برکم لعت دین بر قدم حقیق

لا مردی را در این عالم از کار مردی بگویند و بنام مردی را
 نیست بکنند که در کای اول حالت ده مردی را بدین نیاز آنگاه
 ی لا اگر مردی بر سر زور آنگاه آید و در کیم نیاز آید مستحق
 لا اگر بر کای اگر آید او در سر مردی است و در کیم نیاز آید
 در آن قبلی که اول در آن روز بخورد از روزی است که آنگاه قبول میگردد
 و اگر آنگاه نیاز بدین نام بر آید آنگاه آید که در آن روز
 در آن روز غنای قبلی است هر آنکه آید که در آن روز آنگاه آید
 بر ملاحظه آن روز و اجال در آن آید که در آن روز آید
 و طریقت ده و حقیقت ده و معرفت ده و مردی را در آن روز
 شیخ طالب اگر حق از طلب قبلی آنگاه بر کای قول بر کیم
 که در آن روز عارف بود و طریقت ده و واقف بود و حقیقت ده
 کامل بود معرفت که هر دو را غلط بود اگر مردی که شریعت ده
 مشکل بود و حقیقت معرفت هم بر آن عمل قبلی اگر طریقت ده واقع

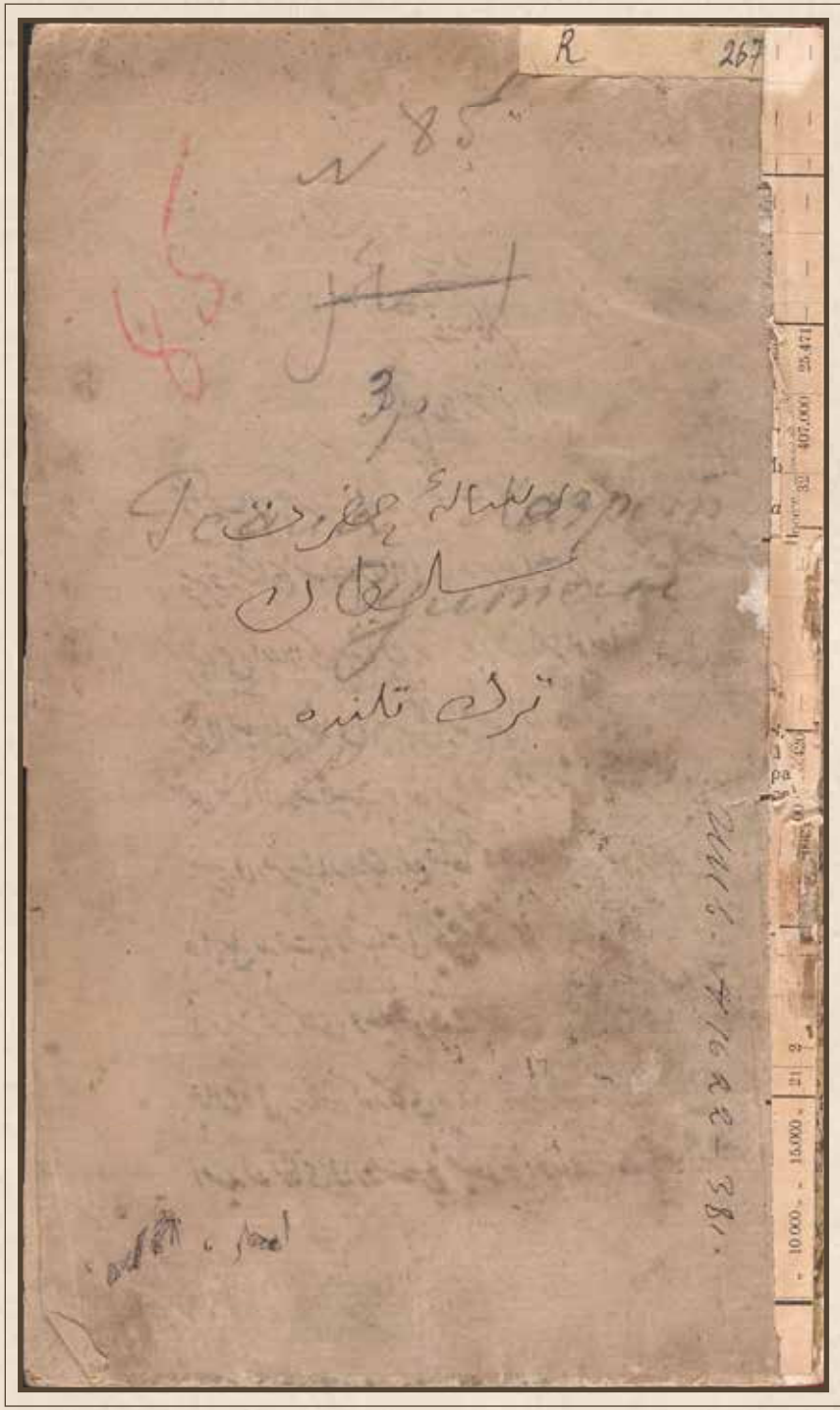
رسالة

حضرت سلطان

بسم الله الرحمن الرحيم

وکرم رساله حضرت سلطان خواجا محمد بیوی رحمة الله علیه قطب
 و سرور مشایخ سلطان الاولیا و برهان الاتقاد حضرت خرم
 بیوی ابدلار کیم بیرون بیونکرده آخر زمانه نولفاته و انوار
 کج لا ابدلار نولفای ابدلار علی بن اللغه الارون سبقت النور و
 خلافت الارمنه محیب نولفار و مریدلار نبی استغفار النور اول
 شیخ لار مریدلار بدین طبع قلبها وجه حالته کفرون بر سر کما
 و اهل بدعت نولفای نولفای کور کاس و اهل شریعت نولفای
 نولفای کور کای و علم شریعت بر لادن علی قلبها و نامحریم لادن
 جان دلی بر نولفای کور کای و برین استغفار قلب استغفار حسین
 ابدلار نولفای لاروشایخ سلوک کنی و ماه شریعت نولفای کور کای

1172-36

R 267

85

Handwritten red ink markings, possibly '45'.

تاریخ

3

Handwritten text in Arabic script, possibly a title or chapter heading.

تاریخ

2116. 1716 R 2 - 381.

Vertical ruler markings: 10000, 15000, 21000, 407,000, 25,471